

אחדות

XXXIII. ÉVFOLYAM, 167. SZÁM • 2023. JÚNIUS-JÚLIUS • 500 Ft
5783. SZIVÁN-TÁMUZ • סיון-חמוז תשפ"ג • ב"ה

egység

ירחון יהדות הונגריה

MAGYAR ZSIDÓK LAPJA • EGYSÉGES MAGYARORSZÁGI IZRAELITA HITKÖZSÉG

JEL A KARON ÉS A HOMLOKON

A tfilin és ami mögötte van

Izraeli-magyar külkapcsolatok: EGYÜTTMŰKÖDÉS ÉS BARÁTSÁG

HOGYAN VÁLASSZUNK PÁRT, NEVELJÜNK GYEREKET
ÉS TEMESSÜK EL A HALOTTAINKAT?

Magyarországon járt Doron Kornbluth rabbi

FELMENTHETJÜK-E HORTHYT?

Köves Slomó rabbi válaszol

KEDVES OLVASÓ!

Van egy angol kifejezés, amit nagyon szeretek: couch surfing, ami szó szerint azt jelenti, kanapé-szörfölés, és azt a „szállásformát” értjük alatta, amikor valaki ismerősöknél vagy barátságos ismeretleneknél száll meg rövid időre, majd továbbáll, sokszor egy másik város másik lakásának másik kanapéjára. Ez a kifejezés mindenképpen szebb, mint az, amit kamaszként és fiatal felnőttként használtunk magunkra – akkor azt mondtuk, itt vagy ott csövezünk...

Kár, hogy még nem ismertem ezt a kifejezést, pedig akkoriban elég sok kanapén, vendégágyon, emeletes ágy alól kihúzható matracon aludtam Európa különböző városaiban, mikor holt volt szükségem elsősorban sábeszi szálláshelyre.

Ma már a saját gyerekeimmel utazom, de még mindig gyakran van, hogy „kanapé szörfölnék” és mások vendégszeretetét élvezzük, sokszor teljesen ismeretlenül. Sőt, már a gyerekeim is kezdik elérni azt a kort, amikor nélkülem utaznak és vendégeskednek szerte a világban.

Fiatalként is éreztem, mennyire különleges ez a bizalmi kör, ahogy beléphettem egy rövid időre az életükbe, szülőként pedig végtelenül hálás vagyok mindazoknak, akik befogadják az otthonaikba a gyerekeimet.

Jártam patyolattiszta lakásokban, ahol élére vasalt ágynemű fogadott, és jártam a káosz különböző fokain álló otthonokban, ahol időnként sivalkodó kisgyerekek ugrálták szét az ideiglenes fekhelyemet. Egy dolog volt közös mindezekben a helyekben: lakóik önként és a legnagyobb szeretettel nyitották meg előttem, előttünk vagy a gyerekeim előtt az otthonukat csupán arra a hírre, hogy vallásos zsidók vagyunk és szállásra van szükségünk. Soha nem éreztem magam idegennek sehol, soha nem éreztem, hogy bárkinek a terhére lennék – és soha senki nem fogadott el semmit viszonzásként. Mint egy távoli, elfedett rokont, úgy fogadtak mindenütt.

Nem is volt kérdéses tehát, hogy felnőttként, a saját otthonom is nyitva fog állni a vándorok előtt. Közeledik a sábesz, és ezzel egy újabb ismeretlen ismerős, akinek már fölhúztam a tiszta ágyneműt (amit senki nem fog szétugrálni, ígérem), tiszta törülközőt készítettem rá, most kicsit aggodva nézem a káosz „meglehető” fokán álló nappalinkat. Vajon ez a kamasz fiú, aki nyári táborból hazafelé tartva pár napot nálunk tölt, mit fog majd látni? Milyen emléket visz majd magával?

Remélem, ugyanazt, amit én az utazásaim alatt. Azt, hogy nem csak üres frázis, hogy minden zsidó felelős egymásért és hogy egy szív – egy test vagyunk, hanem a kézzel fogható valóság. Egy tiszta ágy, egy tál meleg étel, egy otthon, ami ismeretlenül is vár ránk. Ahányszor egy ismeretlen ismerős átlépi a küszöbünket, úgy érzem, továbbadok valamit, amit én kaptam azáltal, hogy bekapcsolódom ebbe a világméretű körforgásba. Nem mindig tudjuk azoknak meghálálni a kedvességét, akik segítenek nekünk, de azt megtehetjük, hogy másokon segítünk úgy, ahogy velünk tették.

Steiner Zsófia

főszerkesztő

Előfizetés:

www.fizetes.zsido.com

Újságunk korábbi lapszámait a

www.zsido.com/egység

oldalon találja meg elektronikus formában.

További információért hívja
a **06 1 268 0183**-as telefonszámot.

SMÚZ

- 2 A jótettek körforgása
Steiner Zsófia főszerkesztő
4 Hírek

A REBBE SZAVA

- 5 Általános érvényű tanácsok
privát levelekből

HOHMECOLÓ

- Jel a karon és a homlokon:
mi is az a tfilin?
6 Átlépés a felnőttkorba:
a bár micva
Naftali Deutsch
10 Tfilin, az összekötő kapocs
Chana Deutsch
14 Tfilinrakás sérült kézre
Oberlander Báruch

JIDDISKÁJT

- 16 A nagy Coca-Cola titok:
hogyan lett kóser a világ első
számú üdítőitala? 6. rész
Kanyargós úton a kóserság felé
Oberlander Báruch

JUDAPEST ANNO

- 20 Pest filantróp építész
Lovag Wechseltmann Ignác
életéből 3. rész
Cseh Viktor

KILE

- 24 Hogyan válasszunk párt,
neveljük gyereket
és temessük el a halottainkat?
Nemzetközi bestseller író
látogatott Magyarországra
Steiner Zsófia
25 Izgalmas programok és
vezetett túrák
a Zsinagógák Éjszakáján
Steiner Zsófia
26 Izraeli-magyar külkapcsolatok:
együttműködés és barátság
Lieberman Flóra

MISPÓHE

- 29 Vegán és kóser
Dénes Anna

ÉCESZGÉBER

- 32 „El ne hajlítsd az ítéletet”
Köves Slomó Horthy Miklós
szerepének újraértékeléséről
Köves Slomó

MISPÓHE

- 34 A berdicsevi cádik új tfilinjé
Dénes Anna

BORÍTÓ

Hétköznapi ima a
dnyepropetrovszki zsinagógában

Fotó: Borisz Kriptyik

egység MAGAZIN

Kiadja a Chábád Lubavits –
Zsidó Nevelési és Oktatási Alapítvány
Achdut magazine is published
by Chabad-Lubavitch
The Jewish Heritage Center of Hungary

1052 Budapest, Károly krt. 20.
Telefon/fax: (+36-1) 268-0183
E-mail: egyseg@zsido.com
Internet: www.zsido.com

FELELŐS KIADÓ:
Oberlander Báruch rabbi
FŐSZERKESZTŐ: Steiner Zsófia

FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES:
Cseh Viktor

ROVATVEZETŐK:
Dénes Anna, Cseh Viktor

OLVASÓSZERKESZTŐ: Molnár Zsófia
TERVEZŐ-SZERKESZTŐ: Juhász Valéria

ISSN 1217-3223 (nyomtatott)
ISSN 1588-0346 (on-line)

A kiadvány szent szövegek részleteit
és magyarázatait tartalmazza.
Kérjük, ne dobja el!

6. oldal

Jel a karon és a homlokon: mi is az a tfilin?

„Mára szinte mindennapos látvánnyá
vált a világ bármely pontján, hogy
Chábád hászidok az arra vetődő
zsidóknak segítenek tfilint rakni
és egy rövid imát elmondani.”

26. oldal

Izraeli-magyar külkapcsolatok

„Magyarország Izrael oldalán
beavatkozik abba a nemzetközi
bíróági eljárásba, amelyet a Palesztin
Hatóság indított Izraellel szemben.”

29. oldal

Vegán és kóser

„Mindennek fényében különböző korok
nagy rabbijai fel tették a kérdést:
vajon morális-e a húsfogyasztás.”

Holokauszt-megemlékezés Kecskeméten

A holokauszt kecskeméti áldozataira emlékeztek június 26-án a város egykori ortodox zsinagógájában a helyi közösség tagjai és az EMIH. Harminc év után először került sor ilyen megemlékezésre a városban, ahonnan 1200 zsidót hurcoltak el a véskorszakban. Az épület ma a Magyar Fotográfiai Múzeumnak ad otthont, az udvarán pedig a kecskeméti áldozatok nevét őrző emlékhely található. Az emlékezésen részt vett Köves Slomó rabbi, Radziner Shalom Ber rabbi, Lévi Greenberg rabbi, Prof. Dr. Sztachó-Pekáry István, Kecskemét alpolgármestere és Dr. Baki Péter, a Magyar Fotográfiai Múzeum igazgatója is.

„A szégyent azzal lehet jóvá tenni, ha a zsidóság [...] aktív szereplőjévé, alakítójává válik saját történetének” – figyelmeztetett Köves rabbi.

A Rebbe képe is színesíti a barcelonai metró

Michelle Levy festő képeit a világ különböző tájain lévő Chábád-központok ihletik, egyik legújabb festménye pedig a barcelonai metró aluljáróját fogja díszíteni.

Egy időszakos kiállítás keretében a barcelonai metróaluljárókban a hirdetőtáblákat műalkotásokra cserélik, hogy a művészet még több emberhez eljuthasson. Levynek a Rebbe üzenete adta az ihletet, hogy részt vegyen a projektben: „Nem csupán otthonainkat kell megvilágítanunk, hanem a kint világot is.”

Az alkotó sok időt töltött különböző Chábád-központokban: „Nagyon inspirálónak és színesnek találok ezeket a központokat, az ott dolgozók munkája pedig egészen fantasztikus, hogy a judaizmusba úgy vonják be az embereket, hogy cseppet sem ítélkeznek felettük. Ez igazán csodálatos!”

147 lubavicsi rabbit avattak fel egyszerre

New Jersey államban, a Morristownban működő Rabbinical College of America jesivában kapta meg rabbioklevelét 147, különböző országokból származó fiatal, akik hosszú évek munkája nyomán és sikeres vizsgák letételét követően méltóvá váltak a rabbi címre. Az ünnepségen részt vett New Jersey állam szenátora, Anthony Bucco is.

A Rabbinical College of America 2009 óta foglalkozik rabbiképzéssel és már közel hétszáz rabbit avattak fel. A most végzett rabbik a világ különböző pontjain kezdik meg szolgálatukat, héber, angol, portugál, orosz, francia, német és holland nyelven.

A Rebbe, Menachem Mendel Schneerson rabbi arra biztatott minden jesivában tanuló fiatal, hogy szerezze meg a rabbioklevelet és igyekezzen minél több zsidónak visszatálatni gyökereihez.

Vallásos munkavállalóknak kedvezett a bíró

Az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága június 29-i döntésével megkönnyítette a munkavállalók számára a vallási méltányosság kérelmezését. Az ügyben egy keresztény postai kézbesítő indított pert, akit elbocsájtottak, mivel azt kérte, hogy vasárnap helyett más napra osszák be vallási meggyőződése miatt.

A Samuel Alito bíró által hozott ítélet értelmében, ha valaki vallási alapú méltányossági kérelmet ad be munkaügyben, akkor a cég nem utasíthatja el, ha csak minimális gondot jelent számára a kérés teljesítése. A gyakorlati megvalósítás kérdéses, de érintheti azokat az amerikai zsidó munkavállalókat, akik a sábesz miatt nem dolgoznának szombaton.

Általános érvényű tanácsok PRIVÁT LEVELEKBŐL

Az áldott emlékü lubavicsi Rebbéhez, Menáchem Mendel Schneerson rabbihoz levelek tucatjai érkeztek nap mint nap, amikben áldást és tanácsot kértek tőle. Levelezésében a személyes jellegű tanácsadás mellett olyan általános érvényű üzenetek is szerepelnek, melyeket érdemes kiemelni és megismerni. A Rebbe jorcájtja (halálozási évfordulója) alkalmából két, lapunk témájához és az évnek ehhez az szaká-hoz kapcsolódó levélből emelünk ki részleteket, melyek megmutatják, hogy a Rebbe privát üzeneteiből is sokat tanulhat a széles olvasóközönség is.

A felebaráti szeretet kapcsa

(A címzett neve nem nyilvános)

ב"ה

5711. támuz 20. [1951. július 7.]

Brooklyn, N.Y.

Üdvözllet és áldás!

Örülök, hogy látogatásuk alkalmával lehetőségem nyílt megismerni két fiát. Kedvező benyomást tettek rám. Biztos vagyok benne, hogy ha valaki időről időre beszélne nekik a parancsolatok betartásáról és jó példával járna elől, az jó hatást gyakorolna rájuk. Ez megmutatkozna a viselkedésükön és az egész család működésén, mert mindannyian a jelenleginél nagyobb mértékben közelebb kerülnének a Tórához és a parancsolatokhoz.

[...]

Azt az időszakot, melyben jelenleg járunk, a „három hétnek” nevezzük. Ekkor idézzük fel a [jeruzsálemi szentélyek] pusztulását. Emlékeznünk kell a Talmud azon tanítására, mely szerint a pusztulást az indokolatlan gyűlölet okozta. Mivel mindannyian a mihamarabbi megváltásban reménykedünk és azután áhítózunk, fel kell számolnunk a pusztulást kiváltó okot. Ez azt jelenti, hogy kiemelt helyen kell kezelnünk az *áhávát Jiszráél*, azaz a másik zsidó iránt érzett szeretet erényét.

Ez különösen erős kapcsolatban áll a kohénnokkal, akik a papi áldás előtt arra a parancsolatra hivatkoznak, mely szerint szeretettel kell megáldaniuk Izrael népét. Nagy tiszteletű apósom, az áldott és szent emlékeztű rebbe, érdemei vigyázzanak ránk, azt tanította a rejtett cádikok nevében, hogy ez azt is jelenti, hogy a kohénok áldása által Izrael népe képessé válik a szeretetre és ezért szeretettel fordulnak egymás felé, ami gyakorlati cselekedetekben mutatkozik meg, legyen szó materiális vagy még inkább spirituális ügyekről.

Remélem, hogy jó híreket hallok majd önről. Kérem, adja át üdvözlömetem a fiainak, akikről szintén jó híreket szeretnék hallani.

Áldással,

A cicit, a tfilin és a példamutatás

Isten kegyelméből

5739. támuz 24. [1979. július 19.]

Brooklyn, N.Y.

Üdvözllet és áldás,

Azon levelére válaszolok, melyet támuz 17-én írt és melyben a cicittel és a tfilinnel kapcsolatban tesz fel kérdéseket.

Általánosságban szólva annyi világos és egyértelmű előírás és tanítás áll erről a két alapvető parancsolatról a *Sulchán Áruch*ban, hogy nincs szükség további magyarázatokra. Azonban, mivel ön további magyarázatot igényelt levelében, szeretném kiemelni a cicit és a tfilin előírásának közös vonásait. Bölcseink tanítása szerint az egész Tórát a tfilin parancsolatához lehet mérni, a cicitről pedig ez áll: „Látni fogod és emlékezni fogsz Isten minden parancsolatára”. Így tehát e két dolog közös vonása, azaz a tfilin és a cicit közötti kapcsolat nem más, mint a parancsolatok lelkiismeretes betartására való erélyes biztatás a mindennapi élet során. Mivel ön egy jesiva diákja, ezért elsősorban az odaadó tóratanulás fokozásához nyerjen inspirációt belőlük.

Egy további megállapítás: Mivel tulajdonképpen minden zsidó kötelessége a zsidóság terjesztése és erősítése a saját környezetében, a legjobb, ha személyes példamutatással járunk elől. Éppen ezért a fent említett területen kifejtett erőfeszítései kedvező hatással lesznek a közelében lévőkre, továbbá még tökéletesebben lesz képes megvalósítani a „szeresd felebarátod, mint önmagad” előírását.

Áldással,

Jel a karon és a homlokon: MI IS AZ A TFILIN?

Bölcsseink azt mondják, hogy a tfilin különleges védelmet biztosít a zsidó népnek, ahogy a Tórában olvassuk (5Mózes 28:10.): „És látják a föld népei, hogy az Örökkévaló nevével nevezted, és félnek majd tőled”. A Talmud (Bráhot 6a.) szerint ez a fejre való tfilinre utal, amin rajta van Isten nevének a kezdőbetűje, hiszen ez az, melyet láthatóan viselnek (míg a kézre való tfilin rejtve van). A Rebbe micvakampányai közül a tfilinkampány volt a legelső. Célja az volt, hogy attól függetlenül, hogy valaki milyen mértékben tartja meg a parancsolatokat, lehetőleg minden nap tegye fel a tfilint, az imaszíjakat. A Rebbe 1967. június 3-án, három nappal a hatnapos háború kirobbanása előtt hirdette meg ezt a kampányt. A Siratófal visszafoglalása után a Rebbe a korábinál is nagyobb erővel ösztönözte a hászidjait arra, hogy minél több zsidó férfinak kössék fel a tfilint. Mára szinte mindennapos látványvá vált a világ bármely pontján, forgalmas kereszteződésekben, nemzetközi repülőtereken, világméretű rendezvényeken, hogy – többnyire fiatal – Chábád hászidok az arra vetődő zsidóknak segítenek tfilint rakni és egy rövid imát elmondani. Számos útkereső zsidó számára éppen a tfilint ajánló hászidokkal való találkozás mutatta meg az ősi hagyományok felé vezető irányt. A Rebbe jorcájtja (halálzási évfordulója) alkalmából a tfilin micváját járjuk körül.

Átlépés a felnőttkorba: A BÁR MICVA

NAFTALI DEUTSCH írása

Amikor egy zsidó fiú 13 éves lesz, függetlenül attól, hogy szerveznek-e neki nagy ünnepséget ez alkalomból, vagy eseménytelenül múlik el a nap, a közösség felnőtt tagjává válik, akire a zsidó törvények szabta köteleességek, valamint az ezekkel járó jogok ugyanúgy vonatkoznak, mint más férfiakra. Naponta tfilint rak, olvashat a Tórából, része a tíz ember alkotta minjennek, vezetheti a közösségi imákat, és ha a közösség küldöttjeként hajt végre egy micvát (például kidust mond péntek este), azzal mások számára is teljesítette azt.

Miért éppen ekkor?

Bölcsseink szerint a fiúk ebben az életkorban válnak elég éretté ahhoz, hogy kellő értelemmel rendelkezzenek és felelősséget vállalhassanak saját tetteikért. Innen ered a bár micva, a parancsolat fia kifejezés. Bár vannak, akik ezt a szóbeli hagyomány részének tekintik, mások úgy találják, hogy a 13 éves kor, mint a férfivá válás határa, egyértelműen meghatározható magából a Tórából. Abban a történetben, mely leírja, hogy hogyan pusztította el Sechem város lakosságát Simon és Lévi, megtorlásul azért, mert Sechem királyának fia megerőszkolta húgukat, Dinát, a szöveg az „*is*” – férfi kifejezést használja Simonra és Lévi-re. Bölcseink kiszámították, hogy Lévi, kettőjük közül a fiatalabb, ekkor 13 éves volt. Ez a legifjabb életkor, amikor a Tóra valakiről férfiként beszél, ebből vonhatjuk le azt a következtetést, hogy a Tóra szerint a 13 éves fiú már férfi.

A Tórában egyébként az adózás és a bevonulás, a katonai szolgálat megkezdése szempontjából a húszéves kor szerepel mérföldkőként. A polgári időszámítás sze-

rinti 200 körül keletkezett Misnában, valamint az 550 körül leírt Talmudban már egyértelműen a 13 éves kor jelenti a fiúk számára a felnőtté válás határát, vagyis erre az időszakra már bizonyosan kialakult a bár micva dátuma, amittől fogva a fiatalok kötelezettek a parancsolatok teljes betartására, kötelesek a böjtnapokon böjttölteni, esküjük pedig érvényes eskü. A Talmud szerint a fiúk számára a testi érettség és az erkölcsi fejlődés egyaránt elengedhetetlenül fontos jele a bár micva kornak. Érdeemes megemlíteni, hogy a midrásokat tartalmazó Ávot de Rabbi Nátán című gyűjtemény így ír az erkölcsi fejlődésről:

„A gonosz ösztön [*jécer hárá*] a gyermekkel együtt növekszik és elkíséri őt attól a pillanattól fogva, hogy előbújik anyja méhéből. Azt a gyermeket, aki megszegi a szombatot, nem tartja vissza semmi, azt a gyermeket, aki egy életet készül elvenni, nem tartja vissza semmi... A 13. életévétől fogva azonban megszületik benne a jó ösztön [*jécer hárov*]. Ha ekkortól meg akarná szegni a szombatot, a jó ösztön figyelmezteti őt.”

ELŐKÉSZÜLETEK

1. Tfilinrakás

A zsidóságban a jogok – jelen esetben az, hogy a 13 éves fiú a közösség teljes jogú, a felnőtt férfiakkal egyenrangú tagja – nem önmagukban állnak, hanem komoly kötelezettségeket is hoznak magukkal. Ezért is nevezik a 13 éves kort *gil micvot*nak, a parancsolatok korának, hiszen innentől fogva pontosan úgy érvényesek a fiúkra is a tórai parancsolatok, mint minden más felnőtt zsidó férfira. Ők is a minjen részévé válnak, vagyis beleszámítanak abba a tíz felnőtt zsidó férfiból álló csoportba, melyre szükség van ahhoz, közösségi istentiszteletet lehessen tartani. Bizonyos imákat, például a kádíst csak minjenben lehet elmondani, ahogy a tóraolvasáshoz is elengedhetetlen a tíz, felnőtt zsidó férfi jelenléte. Ezenfelül a felnőtté vált fiúk már különböző funkciókat is elláthatnak a zsinagógában: előimádkozhatnak, Tórát olvashatnak, sófárt fújhatnak stb.

A férfivá válás egyik jele a tfilinrakás. A 13. életévüket betöltő fiúk megkapják életük első tfilinjét, az állatbőrből készült imaszíjakat a karra, illetve fejre, a homlok fölé illeszthető dobozokkal, melyekben kézzel pergamenre írt tórai idézetek szerepelnek. Ezt kötik fel a férfiak minden hétköznap reggel az imádkozáshoz. A tfilinre azonban, ahogyan oly sok minden másra is a zsidóságban, számos parancsolat, előírás és hagyomány vonatkozik. Megfelelő és pontos feltekeréséhez gyakorlatra van szüksége a használóinak. Ezért alakult ki az a szokás, hogy a bár micva ünnepség előtt egy hónappal a fiúk elkezdnek tfilinben imádkozni, így amikor már valóban kötelesekké válnak a parancsolatok betartására, bizonyosan hiba nélkül tudják teljesíteni a feladatot.

A bár micvára való felkészülés egyik fontos lépése tehát a tfilinre vonatkozó szabályok megismerése, majd a tfilinrakás megkezdése. Az első tfilinrakás kiemelt esemény egy fiú életében, hiszen ilyenkor már az igazi nagy változás, a felnőtté válás küszöbén állnak. Ezért vált szokássá, hogy ezt a napot kisebb, kötetlen ünnepséggel teszik emlékeztetessé. Ezen általában a szűkebb vagy tágabb család, esetleg közeli barátok vesznek részt, és az ünnepségekről soha nem hiányzó ételital mellett szellemi táplálékot is nyújt az ünnepelt, vagy apja, nagyapja, illetve a közösség rabbija az egybegyűlteknek.

2. Tanulás

A bár micva, magyarul bármicvá ünnepség keretében felhívják a férfivá váló fiúkat a Tórához, és ők olvassák fel hagyományos dallammal azt a hetiszakaszt, mely a 13. születésnapjukat követő szombaton következik a zsinagógai tóraolvasás rendjében.

Szombaton, hétfőn és csütörtökön, valamint ünnepek- és böjtnapokon, illetve újholdkor meghatározott részeket olvasnak fel a Tórából. A tórai részeket kisebb egységekre bontják, ezek az *áliják*, szó szerint „felmenetek” – a Tórához szólított felmegy arra a magasabb emelvényre (héberül *bimára*), ahol a Tórárt felolvassák. Eredetileg az olvasta fel a szöveget, akit felhívtak, ám ma már a legtöbb közösségben az a szokás, hogy a felhívott csak az áldásokat mondja el, és a *báál kore*, vagyis a felolvasó felolvassa a szakaszt, miközben a felhívott figyel és követi a szöveget.

Shokás, hogy a bár micva fiúk a saját születésnapjukat követő szombat hetiszakaszát, illetve az az követő prófétai szakaszt megtanulják felolvasni, vagyis a hagyományos dallammal elénekelni, jiddis szóval lejnolni. Ez az nap ugyanis az első olyan szombat, amikor már a közösség felnőtt tagjaként vannak jelen, részét képezik a bizonyos imák elmondásához szükséges, tíz férfiből álló minjennek, és felhívhatók a Tórához.

A hetiszakasz megtanulása és felolvasása nem könnyű feladat. A szakaszt a Tórából kell felolvasni, melyben sem magánhangzók, sem központozás nincsen, és a dallamjegyeket is fejből kell tudni, még hozzá tökéletes pontossággal. Ez több hónapi felkészülést igényel az életük első felolvasására készülő ifjaktól: először a dallamjegyeket kell megismerni, majd a szöveget és a daltamot mondatról mondatra tökéletesen be kell gyakorolni. Tudni kell, mikor kell megállni, hol kezdődik és hol végződik egy-egy alija, és kellő kiállással kell rendelkezni, hiszen a jelenlevőknek hallania és értenie kell a felolvasott szöveget.

Napjainkban, amikor sok hagyománykövető (de nem szigorúan vallásos) közösségben nehézséget okoz a gyerekeknek ilyen hosszú, idegen nyelvű szöveg megtanulása és felolvasása, van, hogy csak az utolsó aliját vagy annak egy kis részét, a *máftirt* olvassa a bár micva fiú, a többi pedig egy tapasztalt *báál kore* lejnolja.

A tóraolvasást követő prófétai szakasz felolvasása könnyebb feladat mind a dallam, mind pedig a felolvasás szempontjából: a szöveget hagyományos könyvből olvassák, melyben egyaránt szerepel a pontozás és a dallamjegyek. A lubavicsi Rebbe azon a véleményen volt, hogy ha az olvasásra való felkészülés túlságosan nehéz és időigényes, akkor hasznosabb, ha a fiú inkább a mindennapi zsidó élet törvényeit tanulmányozza.

3. Micva-projekt

A Tóra 613 parancsolata egyik napról a másikra nemcsak lehetősége, hanem kötelessége is lesz az ifjaknak. Ez hatalmas felelősség. Ahhoz, hogy közelebb kerüljenek a micvák magukra vételéhez, újabban szokás egy-egy micva projektet kiválasztani, melynek keretében mélyen és behatóan tanulmányozzák a kiválasztott parancsolatot, hogy a lehető legtökéletesebben tudják aztán betartani. Ez lehet például egy adománygyűjtő akció, melynek során a gyermek a *cheszed*, vagyis jótétemények micváját emeli magas szintre vagy *kiruv*, vagyis

olyan tevékenység, mely a micvákat még nem (teljesen) betartó zsidókat viszi közelebb valamilyen módon saját zsidóságukhoz.

4. Tálesz

A Magyarországon elterjedt szokás szerint a bár micva fiú nemcsak tfilint, hanem tálitot, jiddis kiejtéssel táleszt is kap, és ettől fogva hordja azt az imádkozáshoz. A tálit, mely szót magyarra imalepelként fordíthatjuk, egy nagy négyszögletes textil, melynek négy sarkáról rojtok lógnak. Gyapjúból készül, és általában

fehér alapon csíkos az anyaga. A csíkok legelterjedtebb színe a fekete, de a kínálatban a fehér, a szürke, az ezüst, a világoskék és még számos más szín is megtalálható. A táleszt négy sarkára rögzített a rojtokat *cicitnek*, vagy, szintén jiddis kiejtéssel, *cicesznek* nevezzük. A cicesznek nevezett ruhadarab, melyet a fiúk hároméves koruktól hordanak egész nap az ingük alatt, a tálit kátán, vagyis a kis táleszt.

A tálesztet egyes közösségekben már akkor megkapják a fiúk, amikor rendszeresen elkezdnek zsinagógába járni apjukkal, tehát 9-10 éves korukban. Ez a szokás terjedt el Németországban és számos keleti közösségben. A közép- és nyugati európai askenázi közösségben a bár micva előtt kapják meg a fiúk a tálesztet, tfilinjükkel együtt. A hászid és litván zsidók azonban csak az esküvő után hordanak tálesztet, amit menyasszonyuktól kapnak ajándékba.

A tálitot a reggeli imánál öltik magukra, még a tfilin felvétele előtt. A sorrend oka az, hogy a zsidó jog szerint a gyakoribb micvák előnyt élveznek a ritkábban gyakorolt micvákkal szemben: tfilint se szombaton, se tórai ünnepek alkalmával nem tesznek, tálitot azonban az év minden napján viselnek a férfiak a reggeli imádkozásnál. Az előimádkozó a többi imánál is tálesztet vesz magára, jom kipurkor pedig egész nap ebben imádkoznak, a Kol Nidré imádságtól kezdve.

Fontos előírás, hogy a tálitnak elég nagy méretűnek kell lennie ahhoz, hogy az ember beleburkolózhasson. Viselése közben be kell fednie a vállakat, tehát a nyakba akasztott „imasállal” nem teljesíthető a micva. A tálit felvétele előtt meg kell győződni a rojtok épségéről, majd a beburkolózás közben a következő áldást kell elmondani: Áldott vagy te, Örökkévaló Istenünk, a világ királya, aki megszentelt minket parancsolataival, és megparancsolta, hogy ciceszbe burkolózzunk.

ÜNNEPSÉG

A bár micva szombatján a fiút felhívják a Tórához, és ő az előzetes tervek szerint részben vagy egészben felolvassa a tórai hetiszakaszt, illetve az azt követő háftárát, prófétai szakaszt.

Szokás, hogy ezt a különleges mérföldkövet a tóraolvasáson kívül egy, a család igényeinek és lehetőségeinek megfelelő ünnepséggel teszik emlékezetessé, vagyis a rituális jellegű ünnepség mellett egy kötetlen, családi-baráti találkozót is tartanak. Vannak, akik azt mondják, hogy aki a bár micvá fiú tiszteletére ünnepséget rendez, az maga is micvát teljesít. Az ünnepségen részt vehetnek családtagok, ismerősök, a család és a bár micva fiú barátai, és a szolid, a felolvasás után adott kidustól kezdve a nagyszabású, díszteremben rendezett fogadásig bármi elképzelhető. Szokás, hogy ha ez az ünnepség nem pontosan a 13. születésnapra esik, akkor a születésnapon egy kisebb ünnepséggel emlékeznek meg a jeles évfordulóról. Ne feledkezzünk meg azonban arról, hogy a bár micva elsődleges célja a Tóra parancsolatainak kötelékét magára vevő fiú első nyilvános szereplése a közösség teljes jogú tagjaként, és ehhez képest az ünneplés csak másodlagos.

Szokás, hogy a bár micva fiú elmond egy beszédet. Erre vagy a zsinagógai szertartáson, vagy a vidám összejövetelen kerül sor. Beszélhet az általa felolvasott hetiszakaszról, melyet valamilyen módon a saját életére is vetíthet, hiszen az egész életében az „ő szakasza” marad, de szólhat bármilyen más vallásos témáról is. A beszéd célja a bár micva fiú bevonása a közösségbe, valamint az, hogy ösztönözzék őt a zsidó hagyományokhoz való kötődésre, illetve tudásának másokkal való megosztására. A lubavicsi hászidok körében szokás, hogy a Rebbe egy beszédét tanulja meg és mondja el szóról szóra az újdonsült felnőtt.

Végezetül hangsúlyozzuk, hogy a bár micva hatalmas mérföldkő egy fiú életében. Ez azonban csak az első lépés, még ha mégoly hatalmas első lépés is. Semmiképpen nem tekinthetjük azonban végső célnak, sokkal inkább kiindulópontnak, ugródeszkának a Tóra és a micvák által meghatározott, az Örökkévaló útjait követő felnőtt élet felé. Az első tfilinrakás, az első tóraolvasás vagy az örömteli bár micva ünnepség nem érettségi vagy egy kurzus végét jelentő vidám összejövetel. Eppen ellenkezőleg! Nem a múltbeli teljesítményt ünnepli, hanem a kezdetet. A felnőtt élet kezdetét, annak a korszaknak a kezdetét, amikor a felnőttkorba lépő fiú egyre növekvő értelmét és bölcsességét felhasználva, felelős döntéseket hozva haladhat a Tóra útján és szolgálhatja az Örökkévalót, hogy szebbé és jobbá tehesse a világot.

TFILINRAKÁSI ÜNNEPSÉG A TELEKI TÉRI IMAHÁZBAN

TFILIN, az összekötő kapocs

CHANA DEUTSCH írása

A tfilin a Tóra egyik különleges micvája. Különlegességét többek közt az adja, hogy látható összeköttetést jelent a zsidó nép és az Örökkévaló között. Tárgyi, nagyon is valóságos eszköz bőrből és pergamenből, melynek karra kötött darabja a testi, fejre kötött része pedig a szellemi erőt szimbolizálja. Jel, ami megkülönbözteti az Örökkévaló választott népét más népektől.

A tfilin - jel

A Tóra jelnek hívja a tfilint Izrael és az Örökkévaló között. Még két dolgot nevez jelnek a Tóra: az egyik a brit milá, a körülmetélés, a másik pedig a szombat. A zsidó törvények szerint ahhoz, hogy egy bíróság elfogadjon egy tanúságtételt, mindig két tanúra van szükség. Egy zsidó férfi mellett éppen ezért mindig két jel kell hogy tanúskodjon arról, hogy a Tórához hűen él. A brit milá, a szövetség jele mindig vele van. E mellé veszik fel hétköznap a tfilint, a hetedik napon pedig maga a szombat szentsége a második jel. A szombat itt a bibliai ünnepeket is jelenti. Ebből következik, hogy a tfilint csak hétköznap viselik, szombaton és ünnepeken nem, hiszen akkor egy másik jel tanúskodik a zsidók mellett.

Felmerülhet a kérdés, hogy mi a helyzet a félünnepekkel (héberül *chol hámoed*, az ünnep hétköznapjai). Peszách és szukkot első és utolsó napja (a gálutban, vagyis Izraelen kívül az első kettő és az utolsó kettő) ünnepnap, a köztes napok pedig félünnepek, amikor dolgozhatunk, de emellett megtartjuk az ünnep jellegzetes szokásait, peszáchkor maceszt

eszünk, szukotkor pedig ünnepi sátorban lakunk és megáldjuk a lulávcokrot. A kérdés ott dől el, hogy mit tekintünk jelnek. Egyes rabbik szerint a szombati és ünnepi munkatiltalom a jel. Az ő véleményüket követve tehát félünnepen is vesznek tfilint, hiszen ezeken a napokon nincs teljes munkatiltalom. Ez az askenázi közösségek szokása. Más rabbik úgy tartják, hogy a különleges ünnepi micvák jelentik a jelet, peszáchkor a macesz, szukotkor pedig a sátor és az ünnepi csokor. Mivel ezek a parancsolatok félünnepekkor is érvényesek, szerintük nem kell tfilint venni félünnepen. Ez a szfárádi és a hászid zsidók szokása, illetve az általános izraeli gyakorlat.

Honnan származik?

A tfilint négy helyen említi a Tóra:

És legyen neked jelül, kezeden és emlékül szemeid között, hogy legyen az Örökkévaló tana a te szádban, mert erős kézzel vezetett ki téged az Örökkévaló Egyiptomból. (2Mózes 13:9.)

Azért legyen jelül kezeden és homlokkötőül szemeid között, mert erős kézzel vezetett ki bennünket az Örökkévaló Egyiptomból. (2Mózes 13:16.)

Kösd azokat jelül kezedre és legyenek homlokkötőül szemeid között.

(5Mózes 6:8.)

Vegyétek azért eme szavaimat szívetekre és lelketekre, és kössétek azokat jelül kezeitekre és legyenek homlokkötőül szemeitek között. (5Mózes 11:18.)

Láthatjuk, hogy a tórai szövegből szinte semmit nem tudunk meg a tfilinről. Nem tudjuk, hogyan néz ki, miből készül, milyen részekből áll, milyen színű és azt sem, hogy hogyan használjuk. E részleteket a szóbeli tanból (*Torá sebóal pe*) tudjuk meg. A szóbeli tant írásban rögzítő Misna és a Talmud bölcsői azt tanították, hogy a tfilin minden részletét a Szináj-hegyen kapta meg Mózes az Örökkévalótól a tóraadáskor, de nem leírt, hanem szóbeli formában. Az írott Tóra (*Torá söbichtáv*) mellett Mózes a Szináj-hegyen megkapta

a hagyomány másik, írásban akkor még nem rögzített részét. Ez volt a nemzedékről nemzedékre, szájhagyomány útján továbbadott szóbeli tan. Amikor már rengeteg magyarázat gyűlt köré, és a történelmi-politikai helyzet, valamint az anyag hatalmas kiterjedése azzal fenyegetett, hogy esetleg részben vagy teljes egészében elveszik a tradíció e fontos gyűjteménye, végül leírták és Jehuda hánászi rabbi, a szentföldi zsidó közösség vezetője, logikus rendbe szerkesztette. Ez lett a Misna, és a Misna további magyarázataiból született meg a zsidó nép egyedülálló kódexe, a Talmud. Vagyis a zsidó törvényeket, a zsidó hagyományt az írott és a szóbeli tan együtt, egyszerre alkotja és egyik sem létezhet a másik nélkül. A tfilin e kettős tradíció egyik legjellegzetesebb példája.

Miből áll? Mi van benne?

A tfilin két feketére festett bőrdobozból és az ezekhez kapcsolt bőrszíjakból áll. A dobozok belsőjében vékony állatbőrre írt tekercseket találunk, melyeken a tfilinről szóló négy tórai idézet, illetve az azokat megelőző és követő mondatok szerepelnek. A fejre való tfilinben négy külön rekeszben négy kis tekercs található, a kézre való tfilinen pedig egy tekercsen szerepel mind a négy idézet. A szövegeket így foglalhatjuk össze:

1. Az elsőszülöttek az Örökkévalóé, az egyiptomi kivonulás, ígéret a honfoglalásra, peszách és macesz, tfilin. (2Mózes 13:1-10.)
2. Ígéret a honfoglalásra, az elsőszülöttek kiváltása, az egyiptomi kivonulás, tfilin. (2Mózes 13:11-16.)
3. Smá Jisráel, a Tóra megtartása és továbbörökítése, tfilin, mezua. (5Mózes 6:4-9.)
4. Jutalom és büntetés, tfilin, a gyerekek tanítása, mezua, az Ország birtoklása (5Mózes 11:13-22.)

A szöveget egy szófer, vagyis tóramásoló írja kézzel, lúdtollal, különleges fekete tintával pergamentekercsre. A tfilineket néhány évente ellenőriztetik a szóferrel, aki kinyitja a dobozokat, és megvizsgálja, hogy minden betű épe. Ha csak egy kis darab is hiányzik egy betűből, vagy akár csak egy parányi részlete is elmosódott egy betűnek, akkor ki kell javítania ahhoz, hogy újra köser és használható legyen a tfilin. Azt is meg kell vizsgálnia, hogy a szíjak és a dobozok teljesen feketék-e, és a dobozok őrzik-e a kocka formájukat.

Most lássuk, hogy mit mond a *Talmud Mönácht* traktátusa a tfilin parancsolatának részleteiről.

Milyen sorrendben kell az idézeteket a fejre való tfilinbe tenni? A Mózes második könyvében szereplő mondatokat jobb oldalon. A Mózes ötödik könyvében levő idézeteket pedig bal oldalról.

De egy másik helyen éppen fordítva tanultuk! Azt mondta Ábáje: „Nincs ellentmondás. Az egyik arról szól, aki a tfilint viselő emberrel szemben áll, a másik pedig arról, akinek a fején van.”

Ezt a véleményt követi a zsidó jog, vagyis a tekercsek sorrendje jobbról balra haladva a Tóra sorrendjét követi. Ezt hívják Rási-tfilinnek is, az ezer évvel ezelőtt élt híres franciaországi tóramagyarázóról. Természetesen már jóval az élete előtt is hordtak tfilint, mégis az ő nevét viseli a legáltalánosabban elfogadott sorrend alapján összeállított tfilin. Emellett más vélemények is vannak, például Rási unokája, Rábénu Tám szerint a sorrend 1-2-4-3, vagyis a két, *Mózes ötödik könyvéből* származó idézet fel van benne cserélve a Rási-tfilinhez képest.

A kabalisták szerint jó, ha az embernek van olyan tfilinje is, amelyben Rábénu Tám szerint helyezkednek el a tekercsek, és ezért a szfárádi és a hászid zsidók között sokaknak két pár tfilinjük van. Vannak, akik ima közben cserélik le, mások az ima után, és létezik egy különleges mód is, amikor két pár apró tfilint hordanak egyszerre, a dobozokat egymás felett elhelyezve.

A zsidó hagyományban a legapróbb dolgoknak is jelentése van, így például az sem mindegy, hogy az ember milyen sorrendben veszi fel, illetve le a tfilint. A *Talmud Mönácht* traktátusában (36a.) ezt olvassuk:

Azt mondta Rábá: Ráv Huná elmagyarázta nekem, hogy azt írja a Tóra: legyenek tfilinként a szemeid között. A tfilin szó többes számban van leírva, vagyis amikor a homlok felett van a tfilin, akkor kettőre van belőle szükség, a karon és a fejen is. Ebből következik, hogy ezt a parancsolatot csak akkor nem szegjük meg, ha előbb vesszük le a fejre való tfilint. Ha ugyanis a kézre való tfilint vennénk le előbb, a fejre való egyedül maradna rajtunk.

Hova tesszük?

A mit és hogyan mellett nem hagyhatjuk figyelmen kívül a hova kérdését sem. Az egyik legfontosabb előírás arra vonatkozik, hogy pontosan hol kell elhelyezni a dobozokat.

Nézzünk még egy talmudi magyarázatot a *Menácht* traktátusból (36b-37a.). Vajon melyik kézre kell tenni a tfilint? A szabályok szerint a gyengébbik, ügyetlenebbik kézre, vagyis a jobbkezesek a bal, a balkezesek a jobb kézre teszik. Erre a szabályra három forrást találunk a talmudban.

1. forrás

Tanultuk bölcseinktől: ha csak a kéz szó van leírva, az mindig a bal kezet jelenti. Erre három példát hoz a Talmud. Mindháromban a „jobb” és a „kéz” szó szerepel a kettő megkülönböztetésére:

1. Jesájá próféta könyve: *Kezem alkotta a világot és jobbom az eget.*
2. Bírák könyve: *Kezével a cövekért nyúlt, jobbjaival a kalapácsért.*
3. Zsoltárok könyve: *Miért húzod vissza kezedet? Emeld fel jobbodat, és végezz velük.*

2. forrás

Nátán rabbi mondta: nincs szükség ezekre az idézetekre. Hiszen az van írva a tfilint és a mezuzát leíró törzsi mondatban, hogy „kössétek a tfilint és írjátok a mezuzát”. És mivel a mezuzát csak jobb kézzel írhatjuk, akkor logikus, hogy a tfilint is jobb kézzel kell kötni. Ha pedig jobb kézzel kötjük, akkor csak a bal kezünkre köthetjük.

3. forrás

Ráv Ási mondta. Az egyik olyan mondatban, ami a tfilint megparancsolja, a kezud szó más formában van írva: a végén van egy hé betű, amit úgy is lehet olvasni, hogy a gyengébbik kéz, ami utalás a bal kézre, illetve arra, hogy az ügyetlenebbik kézről van szó, tehát a balkezesek a jobb kézre teszik.

A kézre való tfilint a bicepsz izomra kell tenni, kétujjnyira a könyök-hajlattól, kissé befelé fordítva, a szív felé. A fejre való a hajvonal fölé, középre, a két szem közötti vonalban. Nagyon oda kell figyelni, hogy semmiképpen se csússzon a homlokra, mert az olyan, mintha az ember nem is tett volna tfilint! A hátul lévő csomó a tarkó tetején helyezkedik el, középen.

Az egyik legfontosabb törvénymagyarázat, a Misna Brura szerint három probléma van azzal, ha valaki a homlokára, és nem a homlokára fölé köti a tfilint:

1. nem teljesíti a parancsolatot
2. emiatt hiábavalóan mondott el egy áldást, ami szintén tilalmas
3. úgy viselkedik, mint az eretnekek, mert a zsidó történelem minden korszakában voltak olyan csoportok, akik nem fogadták el a szóbeli tant, hanem csak az írott tant követték szó szerint, ezért a szemük közé, a homlokukra tették a tfilint. Ha valaki így tesz, az olyan, mintha egy ilyen eretnek csoportnak lenne a tagja.

Átgondoltan!

A parancsolatok elvégzésével kapcsolatban általánosságban elmondható, hogy a micvák teljesítésekor az is fontos, hogy tudatában legyünk a parancsolat jelentőségének, és ne

Galambszárnyas Elisa (Sábát 130a.)

A Talmud beszéli el a szerény és istenfélő Elisa történetét, aki a rómaiak szigorú tilalma ellenére mindig betartotta a tfilin micváját. Elisa különös figyelmet fordított arra, hogy a tfilinjét a lehető legpontosabban helyezze el a homlokán és a teste a lehető legtisztább legyen, amikor a tfilin rajta van. Egy napon, szokása szerint tfilinben, az utcán sétált. Egy római katona észrevette, és rákiabált, mire Elisa elszaladt, futtában lekapta a fejéről a tfilint – a rómaiak csak a homlokra kötözött szíjak viselését tiltották meg, a karra kötöttet nem büntették –, és egy gyors mozdulattal a kezébe rejtette. Amikor a katona utolérte, és látta, hogy nincs a homlokán tfilin, megkérdezte, hogy mi van a kezében. „Galambszárnyak” – válaszolta Elisa, azzal szétnyitotta a tenyerét, és valóban egy pár hófehér galambszárny feküdt a tenyerén. Annak érdemében, hogy minden körülmények között betartotta a tfilin micváját, az Örökkévaló csodát tett vele. Ahogyan a galamb védelmezi a kicsinyeit, úgy védelmezik a Tóra parancsolatai Izrael népét; ahogyan a galamb szárnyai védelmezik a galambot, úgy védelmezik az Istentől kapott micvák a zsidókat.

csak megszokásból tegyük meg azokat. A tfilinrakás, a szombati gyertyagyújtás, az imádkozás, az áldások elmondása stb. mind megkívánja, hogy gondolatban is jelen legyünk és átérezzük a micvák teljesítésének jelentőségét. Bölcsseink igen szigorúan nyilatkoztak azokról, akik úgy kötik fel a tfilint, hogy közben nem gondolnak a parancsolat fontosságára:

„Ha valaki anélkül veszi fel tfilinjét, hogy annak értelmére koncentrálna, az valójában nem teljesítette a micvát és olyan, mint egy tudatlan majom” – áll az *Aruch Hásulchán* (25:8.) lapjain.

„Ha valaki nem tudja [a tfilin micvájának értelmét], az olyan, mintha követeket helyezne a fejére és a karjára, Isten ments” – szól egy másik mondás (*Áteret Zkénim* 25:62.), egy harmadik pedig így foglal állást: „A tudatlan emberen olyan [a tfilin], mint az ökrön a járom” (Avrahám Ázuláj rabbi).

Áldás mindenre van

A tfilinre, mint minden parancsolatra, áldást is kell mondani.

A kézre való tfilinre ezt mondjuk: *Áldott vagy Te, Örökkévaló Istenünk, a világ Királya, aki megszentelt minket parancsolataival, és megparancsolta a tfilin felrakását.*

A fejre való tfilinre ezt mondjuk: *Áldott vagy Te, Örökkévaló Istenünk, a világ Királya, aki megszentelt minket parancsolataival, és megparancsolta a tfilin parancsolatát. Áldott legyen dicső uralmának neve örökkön örökké.*

Az askenázi zsidók mind a két áldást mondják, a szfáriadiak csak az elsőt, és csak akkor mondják el a második áldást is, ha valamiért beszéltek a két tfilin feltevése között.

A tfilint ma többnyire a reggeli imához szokás feltenni. A Talmudban vita van arról, hogy nappal és éjjel is, vagy csak nappal kell viselni. Végül az lett a törvény, hogy csak nappal viselik. Ezt írja az egyik legnagyobb jogi gyűjtemény, a *Sulchán Aruch*: „Az előírás az, hogy egész nap viseljünk tfilint, azonban ehhez tiszta test és folyamatos koncentráció szükséges, erre pedig nem minden ember képes. Ezért az vált szokássá, hogy nem viseljük egész nap, azonban arra ügyeljünk, hogy legalább [a reggeli imában elmondott] Smá Jisráel és az Amida ima alatt viseljük.”

Hogyan készül a tfilin?

A tfilin minden egyes alkatrésze kézzel készül, kóser állat bőrből. Régebben az volt a szokás, hogy bárány- vagy kecskebőrből készítették, mivel ezekkel könnyebb dolgozni, viszont kifejezetten tartósak, mert vékonyak. Manapság marhabőrből készítik a tfilint, elsősorban a nyakából, mert ott a legvastagabb a bőre. A dobozokat alkotó kockákat fémprésekkel alakítják ki, majd a

nyers bőrt befestik feketére. Még az a cérna is állati eredetű, amivel lezárják a dobozokat: a szarvasmarha lábában lévő ínt megszártják, és abból sodorják.

A fejre való tfilin jobb és bal oldalára egy-egy *sin* (ש) betűt préselnek a készítése! Ez az Örökkévaló egyik nevéne dőbetűje. A jobb oldalon egy mányos, háromágú sint látunk, a bal oldalon viszont egy olyan sint, amelynek négy ága van. Erre sok magyarázat van, az egyik az, hogy a jobb oldalon a hagyományos, kézzel írt *sin* betűt látjuk, a bal oldalon pedig azt a *sin* betűt, ami Mózes kőtábláiba volt belevésve, ott tehát a négy szár közötti három mélyedés adja ki a háromágú *sin* betűt. A *sin* alakja a különböző közösségekben eltérő.

A fejre való tfilin csomójának két fő típusa van:

Az askenázi és jemeni zsidók többségének tfilinjén a csomó négy kis négyzetből áll, és ezek adnak ki egy nagyobb négyzetet. Az ilyen tfilineken a csomóból elágazó szíjak alakja adja ki a héber *dáled* (ד) betűt. A szfárádi és egyes askenázi közösségek által használt tfilinen *dáled* betű alakú a csomó. Ez azért fontos, mert a *sin*, a *dáled* és a kézre való tfilin csomója által alkotott *jud* (י) betű Isten egyik nevét adja ki.

A kézre való tfilint is eltérő módokon kötik meg a különböző közösségekben. Az askenázi szokás szerint a kézfejen a *sin* betűt alakítják ki, és befelé tekerik a tfilint. Ennek a fordítottja, kifelé tekerve, az általánosan elterjedt hászid szokás, a lubavicsi hászidok pedig a felkaron alakítják ki a *sin* betűt a szíjból.

Bölcseink azt mondják, hogy a tfilin különleges védelmet biztosít a zsidó népnek.

A *Ki távo* hetiszakaszban (5Mózes 28:10.) a következőket olvashatjuk: „És látják a föld népei, hogy az Örökkévaló nevével neveztedsz, és félnek majd tőled”. A Talmud (*Bráhot* 6a.) szerint ez a fejre való tfilinre utal, amin rajta van Isten nevének a kezdőbetűje, hiszen ez az, melyet láthatóan viselnek (míg a kézre való tfilin rejtve van).

Bölcseink azt mondják, hogy nemcsak a zsidók tesznek tfilint, hanem maga az Örökkévaló is, persze csak képletesen. Ezt mondja a Talmud: *Mi van Isten tfilinjébe írva? Ráv Chijá bár Avin mondta: „Ki olyan mint Izrael, egyetlen nép a Földön?”* (1Kronikák 17:21.).

A Talmud nem ad magyarázatot a tfilin formájára, vagyis ez egyike azoknak a parancsolatoknak, melyeket azért tartunk meg ebben a formában, mert az Örökkévaló így parancsolta, anélkül, hogy akár magunktól megérthetnénk, akár logikus magyarázatot találhatnánk rá. Hiába tudjuk, hogy a tfilin micvájának oka, hogy jelként szolgáljon a zsidó emberek számára, ez a tudás nem visz közelebb a parancsolat részleteinek megértéséhez. Ugyanúgy, ahogyan a kóserság szabályait is azért tartjuk be, mert ez Isten akarata, a tfilinnek is pusztán ezen okból alakítják négyzet alakúra.

A négyzetes alakot egyébként igen nehéz munkával érik el. A bőrt erre a célra készítik, kézzel hajtott géppel formálják megfelelő formára. A szerkezet működtetéséhez jelentős testi erőre is szükség van, és természetesen pontosan kell ismerni a készítésre vonatkozó szabályokat. Mivel *micva* teljesítéséhez szükséges eszköz készül, a tfilinkészítő mesternek mindig a fejében kell tartania, hogy ezért a *micváért* dolgozik, ahogy például a peszáchi macesz sütésénél is mindig észben kell tartani, hogy a tészta gyúrásának, nyújtásának,

lyuggatásának magasabb rendű célja van: *micvát* teljesítenek majd általa.

Kabalisztikus magyarázat

A kabala alapműve, a Zohár azt mondja, hogy a tfilin micvájának okát a következő bibliai mondatban találjuk: „És készítsenek nekem hajlékot, hogy közöttük lakozzam” (2Mózes 25:8.). A hajlék, melyről szó van, a pusztai Szentély, a Miskán. A kabalisták a héber írásmódból kiindulva magyarázatot adnak, és a „*betochám*”, vagyis „közöttük” szót „*betoch-M*”, vagyis a „mem betűben” kifejezés-ként értelmezik. A héber írás kétféleképpen írja le az „M” hangot megjelenítő „mem” betűt: szó elején, vagy szó közben nyitott (מ), szó végén teljesen zárt, négyzetes alakzattal: (מ). Ez a forma a magyarázat szerint a négy világtájra emlékeztet, valamint a Szentély négyzetes formájára.

A Midrás emellett azt is kiemeli, hogy a szöveg nem azt mondja, hogy „benne [a hajlékban] lakjam”, hanem azt, hogy közöttük, vagyis a zsidó nép között lakjon. Hogyan tarthatjuk be ez a parancsolatot ma, amikor nem áll a Szentély? Azzal, ha valaki az előírásoknak megfelelően teszi a tfilint, mert ezáltal saját magát magasabb szintre emeli és megteremti azt a hajlékot önmagán belül, melyben az Örökkévaló lakozhat. Ezért is négyzetes a tfilin, hogy emlékeztessen minket a Szentély alakjára, illetve a fentebb említett parancsolatra.

Egy másik magyarázat szerint, melyet a Jeruzsálemi Talmudban olvashatunk (*Nödárim* 3:2.) a teremtés hat napja alatt semmi olyat nem hozott létre Isten, ami négyzetes lett volna. Vagyis négyzetes alakja csakis olyan dolognak lehet, amit ember hoz létre. A négyzetes tfilin tehát az ember azon feladatát képviseli, hogy a materiálisat, az anyagot, a hétköznapit magasabb spirituális szintre kell emelje, és a saját világában alakítson ki az Örökkévaló számára alkalmas lakhelyet. Ez az ideál a messiási időkben teljesedik majd ki, adja az Örökkévaló, hogy ez minél hamarabb, még napjainkban bekövetkezen!

TFILINRAKÁS sérült kézre

OBERLANDER BÁRUCH írása

Ha valaki évek vagy akár évtizedek óta minden nap felveszi a tfilint, úgy érezheti, már mindent tud erről a parancsolatról. De mi történik, ha egyszer csak megsérül az ember? Egy törött kéz vagy egy műtét megváltoztathatja a mindennapi rutint.

Azon a héten, amelyiken Andrásnak megműtötték a kezét, Dani eltörte a karját. Mindketten ugyanazzal a kérdéssel fordultak hozzám: hogy vegyenek így most tfilint?! Amellett, hogy gyors és teljes felépülést kívánunk nekik, érdekes a feltett kérdéssel összefüggő további kérdéseket is áttekinteni. Elsőként tisztázzuk az alapelveket!

A tfilinrakás lépései

A kézre való tfilin felkötése három részből áll:

- amikor az ember meghúzza a felkarjára rakott tfilin szíját és ezzel a karjához rögzíti a tfilin dobozát.
- amikor a tfilin szíját hétszer a rátekeri az alkarjára.
- amikor háromszor a középső ujjára csavarja a szíjat, majd a maradékot a kézfeje köré tekeri.

Ebből a bibliai előírás¹ az első és a harmadik részre vonatkozik: azzal, hogy a felkarjára rögzíti és az ujjára csavarja, teljesíti az ember a kézre való tfilin fölrakását².

Ha jól értelmeztem, akkor a kötés micvája a karra rögzítésre vonatkozik, az ujjra tekerés pedig azért szükséges, hogy lezárjuk a rögzítést, nehogy leessen³. A hétszeri karra való tekerésről a *Sulchán áruch* azt mondja⁴, hogy ez a szokás, amit mindenki követ. Ebből következik az alábbi három előírás:

A tfilinrakás áldásának ideje

1. Mivel a tfilinrakás tórai része az, amikor az ember a tfilindobozt a felkarjára erősíti, ezért a kézre való tfilinre mondandó áldást az után kell mondani, miután odatette a karjára, de az előtt kell mondani, hogy meghúztuk volna a szíjat, hiszen az áldás mindig megelőzi a micva teljesítését⁵. Sajnos sokan azt hiszik, hogy a lényeg az alkarra való tekerés, ezért az áldást a doboz rögzítése után mondják.

2. Mivel a kézre való tfilinre mondott áldás a fejre való tfilinre is vonatkozik, igyekezni kell, hogy minél kevesebb idő teljen el a kézre és a fejre való imaszíjak felrakása között. Ezért van olyan vélemény, hogy még az alkarra való tekerés előtt fel kell tenni a fejre való, mivel ezzel már teljesítettük a tórai micvát⁶. Az elfogadott vélemény azonban az, hogy először végigtekerjük az alkarunkon és aztán tesszük a fejünkre is – mivel az alkarra való tekerés kiegészíti a tfilin micváját⁷.

Ha valakinek nincs alkarja

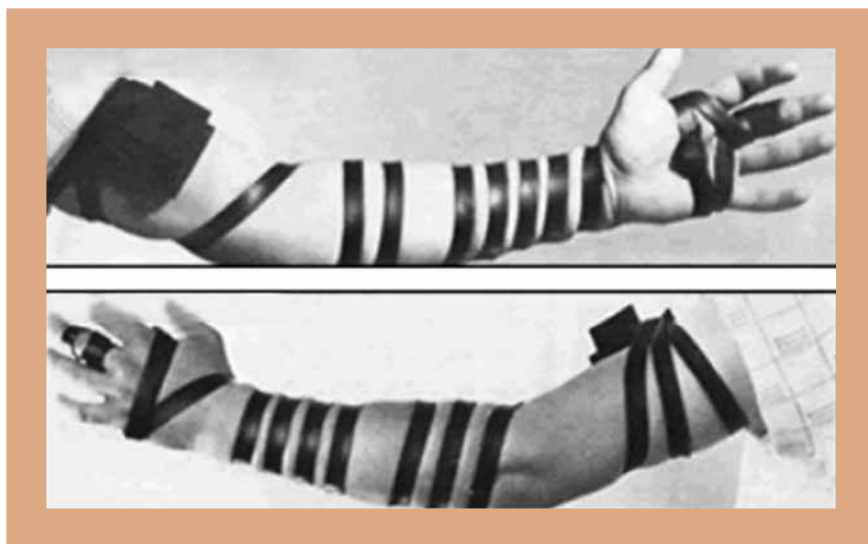
3. Ha az embernek, Isten ments, nincs alkarja a bal kezén, akkor még mindig teljesítheti a kézre való tfilin micváját, mivel a felkarra való rögzítés a tórai micvának a lényege⁸.

Azonban van olyan vélemény, amely szerint a Tóra szavait⁹ „uksártám löot áljádechá” (Kösd őket jelképként a karodra) úgy kell értelmezni: tekerje a tfilint az alkarja fölötti részre, így, ha nincs alkar, nincs mi fölül tekereni. A háláchá¹⁰, bár nem fogadja el ezt az érvelést, és úgy véli a felkarra föl kell tenni ilyenkor is, a fenti véleményt figyelembe véve nem mondanak rá áldást.

Ha valakinek egyáltalán nincs bal karja, akkor csak a fejre való tfilint teszi föl, a karra való tfilint pedig egyáltalán nem teszi fel, a jobb karjára sem¹.

A chácicá vagyis az elválasztó réteg szabályai

További alapelv a tórai szöveg alapján, hogy az ember bőréhez kell érnie a tfilinnek, nem lehet *chácicá*, vagyis olyan réteg a kettő között, amely elválasztja őket egymástól, mivel az van írva: „ál jádechá” (a karodra), és ez mind a kézre, mind a fejre való tfilin esetén érvényes². Kivétel ez alól, ha az ember érzékeny a hidegre és fél, hogy sapka nélkül megfázik. Ebben az esetben magán hagyhat egy vékony fejfedőt és teheti arra a tfilint, mert ebben az esetben hagyatkozhat a megengedő véleményre, ám nem mondhat rá áldást. A félreértések elkerülése végett ebben a nagyon kivételes esetben rögtön el is kell takarnia a tfilint, nehogy mások azt higgyék, hogy bármikor tehetik fejfedőre a tfilint mindenféle különösebb nyomás ok nélkül. Fontos arra is figyelni, hogy ez csak egy nagyon vékony fejfedővel engedhető meg, vastag anyagra nem lehet rátenni a tfilint³. A kézre való tfilin esetében is inkább rakjon az ember tfilin *chácicával*, a bőrt a tfilintől elválasztó vékony anyaggal áldás nélkül, mint hogy egyáltalán ne rakjon⁴.

Tfilinrakás bekötött kézre

Az alapelvek figyelembevételével tekintsük át, mi történik, ha valakinek be van kötve a keze, vagy éppen az alkarja.

Mivel a tfilinrakás legfontosabb eleme az, hogy a felkarra rögzítjük a tfilint, ha ezt tudja teljesíteni, akkor minden megkötés nélkül fölraakhhatja áldással.

Amikor a tekerésnél elér a bekötözött részhez, akkor tekerje rá ugyanúgy, mint máskor, csak óvatosan, hogy ne sértse meg a sebet.

Bekötött felkar vagy fejsérülés esete

Ha a felkarján van a probléma, akkor elsőként meg kell vizsgálni, hogy kicsit magasabbra téve hozzá tud-e érni a bőréhez tfilin⁵. Ha ez nem megoldható, akkor meg kell próbálni úgy föltenni, hogy legalább maga a doboz érjen a bőréhez, ha ez sikerül, mondhat áldást, még akkor is ha a szíj, amivel rögzíteni fogja a dobozt, már a kötésre fog kerülni⁶. Ha ez se megoldható, akkor a kötésre kell rátenni a tfilint áldásmondás nélkül és utána eltakarni, hogy mások ne lássák és ne vonjanak le belőle hibás következtetést⁷.

Még ha vastag kötés, vagy akár gipsz is van a kézen, akkor is az az elfogadott vélemény, hogy rá lehet tekerni a szíjat áldás nélkül⁸.

Ugyanezek elvek érvényesek abban az esetben, ha a feje van bekötve valamiért.

Karórára lehet-e tfilint rakni?

A témában további kérdés merül föl, hogy le kell-e venni a karórát vagy át lehet tekerni rajta a szíjat. Van olyan vélemény, hogy mire az ember a szíjjal a csuklójáig eljut, addigra föltette a felkarjára, végigtekerte az alkarján és már csak az ujjak vannak hátra, így nyugodtan át lehet vezetni a karórán az imaszíjat⁹. Az elfogadott vélemény azonban az, hogy az ember igyekezzen a lehető legtökéletesebben teljesíteni a micvákat, ezért vegye le az órát teljesen, vagy tegye a másik karjára¹⁰.

A hosszú haj és a kopaszodó fej

Előfordulhat bizonyos esetekben, hogy a fejre való tfilinnél a haj képez elválasztó réteget. Ilyen eset pl. ha valakinek nagyon hosszú a haja¹¹, amitől ráadásul előfordulhat, hogy nem tudja rendesen a fejére rögzíteni a tfilint.

A másik problémás eset, ha valakinek a haja nem a természetes helyén van, hanem pl. egy kopasz folton át van fésülve egyik oldalról a másikra. Ilyenkor a tfilinrakás idejére vissza kell fésülni a természetes helyére¹².

Túl rövid szíj

Végül vizsgáljuk meg, mi a teendő, ha a tfilinnek olyan rövid a szíja, hogy nem lehet az alkaron hétszer körbetekerve az ujjakra is rátekerni! Ahogy fentebb említettük, a micva elsődleges eleme a felkarra majd a középső ujjra való rögzítés, így, ha nem lehet hétszer rátekerni az alkarra és az ujjra is, akkor addig, ameddig az ember nem szerez be új, megfelelő hosszúságú szíjat, lehet kevesebbszer tekerni, lényeg, hogy alul és fölül az előírásnak megfelelően legyen rögzítve¹³.

Kívánom, hogy mindenki egészségesen és sérülésmentesen rakhasson tfilint nap nap után!

¹ 5Mózes 6:8.; ² Sulchán áruach RSZ 27:11.; ³ Lásd Rábénu Mánoách A tfilin szabályai-hoz 3:12. végén; Piské tsuvot 27. fejezet 139. láb.; ⁴ Uo. 12. ⁵ Uo. 25:17.; ⁶ Uo. 24.; ⁷ Uo., lásd még uo. 33:6.; ⁸ Uo. 27:3.; ⁹ 5Mózes uo.; ¹⁰ SÁ uo.; ¹¹ Uo.; ¹² Uo. 7.; ¹³ Uo.; ¹⁴ Uo. 8.; ¹⁵ Uo. 8.; ¹⁶ Misná brurá 27:16.; ¹⁷ SÁ uo.; ¹⁸ Minchát Jichák responsum 2. kötet 46. fejezet; PT uo. 91. láb.; ¹⁹ Jábiá omer responsum 2. kötet OC 2. fejezet; Jöcháve dáát responsum 3. kötet 2. fejezet; ²⁰ PT uo. 9.; ²¹ Lásd PT uo. 10.; ²² Lásd uo.; ²³ PT uo. 17. végén.

A nagy Coca-Cola titok: hogy lett kóser a világ első számú üdítő itala?

6. rész

KANYARGÓS ÚTON A KÓSERSÁG FELÉ

A Coca-Cola KÓSERRÁ VÁLÁSA AZ AMERIKAI RABBIK LEVELEZÉSÉNEK TÜKRÉBEN
OBERLANDER BÁRUCH írása

Volt idő, amikor a Coca-Cola egyet jelentett az Egyesült Államokkal: az amerikai életérzés kulturális ikonjaként mindenki azt itta, nem-zsidó és zsidó egyaránt. Aztán a Coca-Cola meghódította a világot, és ma már mindenhol isszák. Innen ered a mondás, hogy két dolog van, amit mindenhol meg lehet találni: a Coca-Cola és a Chábád.

Geffen rabbi mélyeséges csalódottsága a rabbikban

Sorozatunk előző részében¹ olvashattuk Geffen rabbi és Pardes rabbi vitáját, ami 1930–31-ben zajlott a Coca-Cola kóserságáról. A levélváltás hatására Pardes rabbi Atlantába utazott, ahol újabb kósersági igazolást állított ki. Ez a dokumentum azonban, bár látszólag Pardes rabbi korábbi véleményét támasztja alá, egy fontos változást tartalmaz: elismeri benne, hogy a chicagói üzemben nem gyártják a Coca-Colához használt szirupot, mivel az kizárólag az atlantai gyárban készül. Egy másik jele is van annak, hogy az atlantai látogatás nem múlt el nyom nélkül: a kósersági hirdetés szövegéből kikerült a legmagasabb elismerést je-

lentő „a rabbik asztalára méltó” kifejezés, ami gyakorlatilag a kósersági szint leminősítése.

A két apró előrelépés ellenére Geffen rabbi mélyen csalódott, hogy Pardes mindazok után, amit Atlantában saját szemével látott, továbbra is tartotta magát a Coca-Cola kóserságához. Csalódottságának mértéke jól látszik abból, hogy még egy pár évvel később, 1934-ben is igen erős szavakat használva írt erről a viselkedésről.

Az alábbi levelet peszách után két nappal az előző számban² már megismert Refáél Ávigdor Landau (1877–1955) Brookline, massachusettsi rabbinak írt, felidézve az 1930-ban egyszer már részletesen kifejtett kifogásait. Ebből a levélből is kiderül az, hogy a Coca-Cola kósersága nem Geffen rabbi vágya volt, hanem a cég kérte őt újra és újra a kósersági engedély megadására.³ [Azonban érdemes hozzátenni, a Geffen család szóbeli hagyománya szerint⁴, a rabbi azért is mélyedt el a témában ennyire, mert a kisgyerekei panaszkodtak, hogy a „nemzeti ital” nem kóser peszáchra.] Fontos megjegyezni, hogy ez az egyetlen teljes magánlevél Geffen rabbitól, ami a levéltári hagyatékában fennmaradt. Lehet, hogy ez csak egy piszkozat volt, vagy esetleg a kemény stílusa miatt meggondolta magát és elállt az elküldésétől.

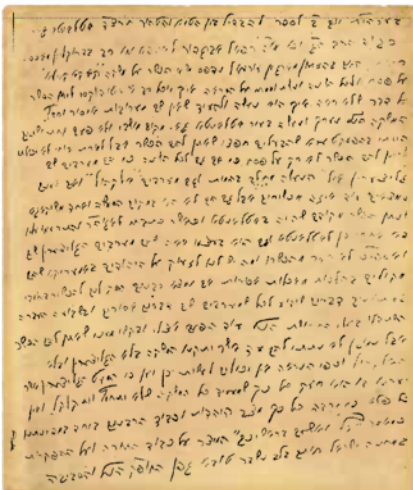
LANDAU RABBI EGYIK HIRDETÉSE (MORGEN JOURNAL)

„Különbséget tenni a tisztátalan és a tiszta között» hetiszakasza⁵, [5]694, Atlanta [1934. április 9.]

Ma láttam a Morgen Journal című [jiddis nyelvű] újságban⁶ megjelent a 'Coca-Cola' italtra kiadott kósersági engedélyt, peszáchra és az év minden napjára vonatkozóan. Meglepetéssel töltött el, hogy egy ortodox rabbi hogyan adhat engedélyt valamire, aminek elkészítését soha nem látta, és hogyan tanúsíthatja, hogy nincsenek tiltott keverékek vagy cháméc benne.”

Az említett hirdetések az alábbi szöveggel jelentek meg: „Ezúton nyilvánosan tájékoztatom a zsidó közösséget, hogy megállapodtam a New England-i Coca-Cola vállalattal, melynek székhe-

GEFFEN RABBI LEVELE LANDAU RABBINAK

lye Cambridge-ben, Massachusettsben található, hogy a közelgő peszách ünnepére előállítsák a Coca-Cola italt. Az italt a legnagyobb kémikusok vizsgálták meg, és teljesen növényi italnak minősítették. Mentés mindenfajta cháméc-tartalomtól, különleges új üvegekbe kerül a peszách alkalmából, és a legszigorúbb hásgáchával került palackozásra. Minden Coca-Cola palack koronával van ellátva. A nevem alatt szereplő, Peszáchra kóser⁷ jelentése: teljesen biztos, hogy kóser peszách ünnepére.

Refáél Ávigdor Landau, brookline-i rabbi, Massachusetts.

Az ár változatlan, mint mindig.”

Térjünk vissza Geffen rabbi leveléhez:

„Ez az ital Atlantában készül és készült, amely Georgia államban van, ahol élek. Nem egyszer, és nem kétszer látogattam el a gyárba, mivel a tulajdonosok szerették volna, ha kóserági engedélyt adok nekik. Sajnálatomra azonban nem tudtam nekik tanúsítványt adni, nemcsak peszáchra, hanem az év többi részére sem, mivel nem kóser keverékeket használnak, amelyhez nem kóser állatok zsírából készült zselatint kevernek és alkoholt is. És ha adnak is mások kóser tanúsítványt, ők sem voltak jelen a gyártás helyén. Egy chicagói rabbi, aki korábban adott tanúsítványt, valójában soha nem volt Atlantában. Amikor írtam az Águdát Hárábánim [rabbinikus szervezet] nek, és ők kifejezték aggodalmukat, akkor [ez a rabbi] eljött Atlantába, és személyesen tapasztalta meg a nem kóser összetevők keverését, de később sem vonta vissza a tanúsítványát

Hogy tudnánk tehát felkiáltani az amerikai zsidók miatt, akik túl könnyen veszik a nem kóser ételek törvényeit, ha olyan rabbik vannak, akik túl könnyen adják ki a tanúsítványokat olyan dolgokra, amelyekről mindenki tudja, hogy tiltottak?

A fent említett vállalat tulajdonosai múlt héten újra megkerestek, és kérték a kóserági engedélyt, de vissza kellett utasítanom, amíg meg nem oldják, hogy az italt glicerin és alkohol nélkül készítsék. Nyilvánvalóan nem tudják ezt megtenni, mivel a keverékbe kerülő kis mennyiségű glicerin olyan erős, hogy megakadályozza az ital erjedését és romlását. Nem

csoda, hogy ilyen a zsidóság állapota és a rabbik tisztelete az országunkban, ahogy bölcseink mondták⁷, [hogy minden a vezető hibája].

A Tóra tisztelete és Izrael táborának törvénytelenége miatti aggodalomban megtört szívvel írom ezt alá.”

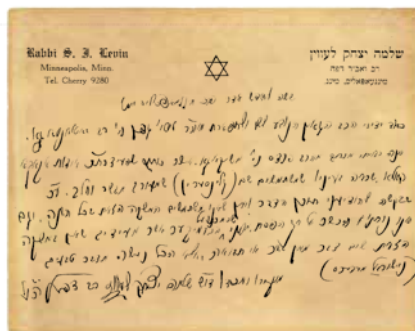
A rabbik Geffen rabbihoz kezdenek fordulni

Geffen és Pardes rabbi heves levelzésének az egyik hatása az volt, hogy minden érintett, kóserágiót adó rabbihoz eljutott a probléma híre, hiszen Pardes rabbi, ahogy az 1931. február 28-án kelt levelében megüzente Geffennek⁸, tájékoztatta a rabbikat a felmerült kérdéstről, mielőtt ellátogatott volna Atlantába: „Múlt héten írtam minden rabbinak az összes helyen, akik tanúsítványt adnak az ezzel kapcsolatban felmerülő aggályokról”.

Ennek a tájékoztatásnak köszönhetően voltak olyan rabbik, akik inentől egyenesen hozzá fordultak, ahelyett, hogy továbbra is a Pardes rabbitól kapott, másodkézből származó információkra hagyatkoztak volna.

Ezek között volt Slomo Jichák Levin (1886–1984) Minnesota állambeli Minneapolis rabbija, aki már korábban is adott *hechsert*⁹. A levélen nincs évszám, csak a hónap és nap van jelölve, azonban a levél megfogalmazásából feltételezhető, hogy 1931-ben lehetett, amikor is február 28-ára esett „ádár hó 6”. Ebben az esetben Levin rabbi már egy nappal azután, hogy kézhez vette Pardes levelét, írt is Geffen rabbinak.

„Láttam a chicagói Pardes rabbi levelét, aki azt írja, hogy Ön tanúvallomást tett a Coca-Coláról, hogy személyesen látta, hogy használják glicerint, amiben

keverve van hús és tej. Ezért kérem, tájékoztasson a részletekről ebben az ügyben, mivel egész évben fogyasztjuk ezt az italt, és kóser tanúsítványt is kiadunk rá peszách ünnepére, mert a vegyészekre támaszkodtunk, akik tanúsítják, hogy nincs ebben az italban semmilyen húsból vagy gabonából származó összetevő, hanem mindent természetes anyagokból készítenek.”

Nem lehet biztosan tudni, hogy Levin rabbi melyikükre hallgatott, ám egyelőre csak két Coca-Cola forrást találtam, amiben ő szerepel mint kóserágiót adó rabbi: egyet 1927-ből¹⁰ és egyet 1931. elejéről¹¹. Ennél későbből egyelőre nem találtam nyomát annak, hogy foglalkozott volna a Coca-Cola kóserágiával.

Nagy izgalommal várják a Coca-Cola első kóser peszáchját

Ezzel eljutottunk 1934-hez, amikor is – ahogy erről már korábban írtunk¹² – hosszú huzavona utána sikerül Geffen rabbinak megoldania a glicerin-kérdést, amitől év közben kóser lett a Coca-Cola, és az alkohol problémáját is, amitől pedig peszáchra lett volna kóser. Azonban, noha a glicerin terén azonnal átálltak a kóser verzióra, a Coca-Cola vállalat nem tudott átállni a peszáchai alapanyag használatára ünnep előtt, ezért ebben az évben még peszáchkor nem lehetett fogyasztani kóser kólát. Nem csoda hát, ha mindenki izgatottan várta, hogy mi lesz a sorsa a kedvenc üdítőjüknek, lehet-e majd Coca-Colát inni 1935-ben, peszách ünnepén.

Jesájá háLévi Hurwitz (1883–1978) a kanadai Winnipeg Chábád rabbija, már 1934. december 30-án Geffen rabbihoz fordult ez ügyben. Miután megköszönte Geffen rabbi körlevelét, amelyben értesítette a rabbikat a Coca-Cola kóserágáról és örömeinek adott hangot, rögtön aziránt is érdeklődik, hogy peszáchra is kóser lesz-e az ital az 1935-ös évben. Vagyis, át fog-e abban az évben állni a gyár ünnepi előállításra.

„Tavaly nyáron egy körlevelet kaptam Öntől, melyben nyilvánosan közölte, hogy látogatása során a „Coca-Cola” üzemben meggyőződött arról, hogy semmilyen tiltott keverékkel kapcsolatos ag-

HURWITZ RABBI (WINNIPEG)

gály nincs. Még a legalaposabban eljáró személyek is kétségek nélkül fogyaszthatják azt. Ez az információ megnyugtató volt számunkra, mivel egy ilyen nagy tekintélyű rabbi, aki a helyszínen tartózkodik [vagyis Atlantában lakik], minden kétséget kizáróan tisztázta az ügy hitelességét. Hálásak vagyunk Istennek, hogy megszabadultunk azok kétségeitől, akik megkérdőjelezték ennek az itálnak [a kóserágát], melyet több ezer és tízezer zsidó fogyaszt. Azonban továbbra is tisztázniunk kell az ügyet a peszách ünnep alatti fogyaszthatóságával kapcsolatban, hogy létezik-e valamilyen kovászos keverékkel kapcsolatos aggodalom. Végére is, ebben az országban számos neves rabbi engedélyezi a fogyasztását peszách alatt, ugyanakkor számos szkeptikus és kritikus vélemény is van ezzel kapcsolatban. »Aki belekezd egy micvába, annak azt mondjuk, hogy fejezze is be«¹³. Ön, mint a helyszínen tartózkodó személy, képes lenne ezt kivizsgálni és mielőbb tájékoztatni engem róla. Előre is köszönöm.”

Hasonlóan fogalmazott Cvi Hirs Kohén (1898–1969) New Yorki-i rabbi, aki ugyancsak Geffen rabbihoz

KOHEN RABBI KÁVÉ ELLENŐRZÉSE KÖZBEN

fordult információért és mentegette magát, amiért eddig nem fordult hozzá a kérdésben. Ő, Levin rabbihoz hasonlóan, szintén adott kóser-sági engedélyt a Coca-Colára¹⁴, csak ő New York államban. 1935. január 29-én így írt:

„Ahogy Ön is tudja, én vagyok az a rabbi, aki felügyeli és kóser tanúsítványt látja el a Coca-Cola italt itt New Yorkban a peszách ünnepére. Mivel Ön egy neves rabbi, biztosan a legjobbat feltételezi egy kollégáról, hogy nem ragadnátna ilyen lépésre [ti. hechsert adni] magát alapos vizsgálat és hetvenhét-szeres ellenőrzés nélkül, és teljesítette kötelességét Isten, a Tóra és népe irányába, mert Isten ments, hogy Ábrahám lezármazottja megbotránkoztassa a nyilvánosságot valamivel, ami a leghalványabb lehetőségét is hordozza annak, hogy a kovászos tilalmát megsértsék a peszách ünnepén.

És valóban, pontosan ezt tettem, amint azt pontonként megmagyarázom. Kérem, engedje meg!

Mivel a Coca-Cola szirup előállítását nem New Yorkban történik, személyesen szerettem volna utazni Atlantába, hogy ott vizsgálódjak és érdeklődjek, de megelőzött Smuél Aron Pardes rabbi Chicagóból, akit nagyra becsülök én, és a nyilvánosság is, mint tekintélyes személyiséget és a legelismertebb és legnagyobb szervezetnek, az amerikai Águdát Hárábánim¹⁵ szószólójaként ismert tagját. Pardes rabbi, tekintélyével, táviratok és levelek útján tájékoztatta az összes rabbit az Egyesült Államokban, hogy minden rendben van ott, és kóser a peszách ünnepére. Én az ő szavaira támaszkodtam.

Másrészről, megkaptam a Montreali Rabbik Tanácsának tanúsítványát, amely 5690-ben (1930-ban) már tanúsította az italt a peszách ünnepére vonatkozóan¹⁶. Ami a Coca-Cola üvegek itt New Yorkban történő töltését illeti, kitűnő felügyeletet biztosítottam az elejétől a végéig. Felügyeltünk a szirupos hordók kinyitásától (amely Atlantából érkezik) a palack lezárásáig mindenre a háláchá és a szabályok szerint.

És ma az Águdát Hárábánim titkára, [Jehudá Lé] Seltzer rabbi¹⁷ telefonon felhívott és érdeklődött a Coca-Cola felől. Személyesen találkoztam vele [Jisráél]

Rosenberg¹⁸ és [Joszéf] Kanvitz¹⁹ rabbi²⁰ jelenlétében, és mindent elmagyaráztam, és meglepődtem, mert valóban nem tudtam, hogy van olyan kiváló és nagy rabbi, mint Ön Atlantában. Ha korábban tudtam volna erről, előzetesen felvettem volna a kapcsolatot Önnel. Mert én soha nem léptem át a kollégáim hatáskörén a mai napig. Az említett rabbi valóban megbíztak a szavaimban, ismerve engem és azt, amit képviselek, és úgy határozták, hogy Seltzer rabbi levélben tájékoztatja Önt erről az ügyről Kanvitz rabbi elnök utasítása alapján és aláírásával.

KOHEN RABBI LEVELE

Személyesen is Méltósággal fogok fordulni Önhöz mint a „Mará döátrá” [a város rabbija], annak érdekében, hogy biztosítsam, hogy jutalmát ne csorbítsák a Tóra és tanítványai tiszteletében.

Most pedig Önhöz fordulok egy kérésrel kapcsolatban, mivel a ‘Coca-Cola Palackozó’ vállalat New Yorkból kóser tanúsítványt szeretne kapni erre az italra a peszách ünnepére, ahogyan azt az előző évben is tették, ezért a kérdésem az alkohollal kapcsolatban, mi a teendő?

Már tudom, hogy az alkohol gabonából készül, de ki a gyártója ennek az alkoholnak, és honnan származik? Bár annak minden keveréke elillan és illata eltűnik a Coca-Cola előállítása előtt, mégis egy ilyen apróság sem elfogadható számomra.

Teljes bizonyossággal bízom abban, hogy Ön gyors és szeretetteljes válasszal

reagál majd nekem, és fényt derít erre az ügyre. Előre is hálásan köszönöm válaszat.”

Abból, hogy Hurwitz rabbi 1935. február 25-én újabb levelet írt, úgy tűnik, hogy januárban még nem tu-

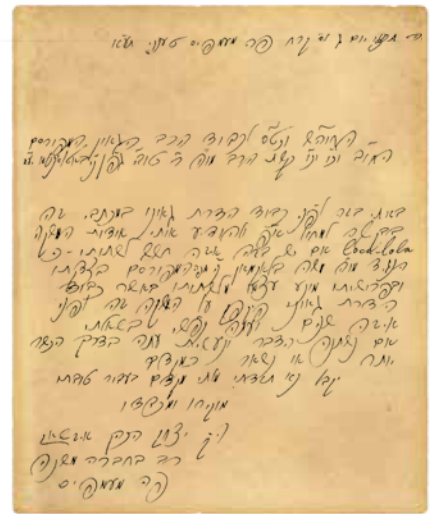
márciusra sikerült megállapodnia a Coca-Cola vállalattal arról, hogy időben átállítják a gyárakat peszáchi gyártásra. Erről értesítette is Hurwitz rabbit, aki nagy örömmel nyugtázta a jó hírt, ahogy az kiderül a harmadik leveléből, mely 1935. március 9-én kelt.

„Köszönettel vettem az Ön levelét és kártyáját. Nagyon köszönöm a jó híreket, amelyeket megosztott velem a Coca-Cola ital kóser tanúsítványával kapcsolatban, amit sikerült a legmagasabb színvonalon helyreállítani, még a peszách ünnepére is, hogy Izrael összes tagja, beleértve a legalaposabb egyéneket is, fogyaszthassa.”

Értelem szerint Kohén rabbi is megkapta ezt a fontos értesítést, és ennek fényében további hosszú években keresztül adta New Yorkban a peszáchi kóserházi engedélyt a Coca-Colára²¹.

Nehezen áll helyre a bizalom a Coca-Colával szemben

1935 peszáchján tehát már minden szempontból rendben lévő kóser Coca-Colát gyártottak, az egész vallásos közösség örömeire. Ám még egy évvel később is voltak olyanok, akik hezitáltak, hogy megbízzanak az információban és újra fogyasszák az üdítőt. Úgy tűnik, hogy eddigre az USA zsidóságán belül széles körben elterjedt a Coca-Colával kapcsolatos kritikák híre, melyek a korábbi kóserházi problémák miatt merültek fel. Ezért is fordulhatott Yitzchak há-Kohén Izsák (feltehetően magyarszármazású) rabbi, a Memphis, Tennessee-i a Chevra Misna közösség vezetője Geffen rabbihoz, 1936. június 16-án az alábbi kérdéssel:

IZSÁK RABBI LEVELE

„Ezzel a levéllel járulok méltóságod színe elé, ezerszer kérve bocsánatát, és érdeklődöm a Coca-Cola italtól, hogy van-e bármilyen aggodalom a fogyasztásával kapcsolatban. Méltóságos Moshe Blackman úr, a közösségünk tagja, aki igazságosságáról és istenfélelméről ismert, tartózkodik ettől az italtól, mivel néhány évvel ezelőtt Ön kétséget ébresztett vele szemben. Most érdeklődöm, hogy a helyzet megváltozott-e, és ha igen, kóserrebbé vált-e, vagy továbbra is ugyanolyan, mint korábban”.

Érdekes tény az is, hogy 1936-ban Mose Nátán Taxon (1891–1942) Memphis másik ortodox rabbija igazolta a Coca-Cola kóserházi státuszát²², Izsák rabbi mégis úgy érezte, hogy csak akkor lesz képes nyugvópontba jutni, ha egyenesen az első forrástól, Geffen rabbitól fog kapni erről megerősítést.

Bár a válaszlével ezúttal sincs birtokunkban, jól tudjuk, mit felelhetett erre Geffen rabbi: a Coca-Cola immár egész évben és peszáchkor is kóser. A történet azonban ezzel nem ér véget...

Az amerikai ortodox zsidóság

Olvasva ezeket a leveleket Minnesotából, Winnipegből, Tennessee-ből, nem mehetünk el szó nélkül amellett a tény mellett, amire ez mintegy mellékesen rámutat. Ez pedig az, hogy az 1930-as években egész Amerika-szerre éltek ortodox vallásos zsidók, ortodox közösségek, ortodox rabbikkal, akiknek fontos volt a kóserházi és a vallási szabályok betartása. A hagyományhű zsidóság csak később, a '40-es évektől nagyon összehúzódott, és visszahúzódott egy-egy nagyobb központba, mint például New York-ba. Ez a folyamat egészen a '80-as–'90-es évek fordulójáig tartott. Az elmúlt négy évtizedben azonban, nagy részben a lubavicsi rabbik és küldöttek szerteágazó munkájának köszönhetően, újra kiépülnek a vallásos közösségek az Egyesült Államok távolabbi területein is, és újra terjed az ortodox zsidóság azokon a helyeken, ahol 100 évvel ezelőtt egyszer már meggyökerezve működött.

dott pontos választ adni Geffen rabbi a kérdésre.

„Nagy tisztelettel megkaptam nagyra-becsült levelét időben, nagy hálával, és azóta izgatottan várom a friss híreket, hogy talán az ügy már kezelve van-e és megoldódott-e a Coca-Cola italban esetlegesen lévő kovászos keverék tekintetében. Ezért most emlékeztetni szeretném Önt erre, valamint arra kérem, hogy szívességgel mielőbb tájékoztatni a kérdés eredményéről. Előre is nagyon köszönöm.”

1935-ben április 17-re esett peszách első estéje, és Geffen rabbinak

¹ Egység folyóirat 166. szám 12–15. oldal; ² Uo. 13. oldal; ³ Lásd uo. 162. szám 21. oldal; ⁴ Lev Tuviah 15. oldal; ⁵ Idézet a Smini hetiszakaszról (3Mózes 11:47.). A rabbinikus irodalomban kétféle dátumjelölés létezik. Az egyik évszám, hónap és nap, a másik pedig, az, amikor az évszám mellett az aktuális hetiszakasz szerepel, mellette egy számmal egytől hatig, ami a hét munkanapjaira utal. Ha a hetiszakaszt jelöljük, akkor nem feltétlenül a hivatalos nevét használjuk, hanem lehet akár egy tetszőlegesen választott mondatot a szakaszról. Ezt sokszor a rabbik nagyon kreatívan használják, a levél témájához igazítva az idézetet. Vagyis olyan idézettel jelölik a dátumot, ami pró vagy kontra rávilágít a levél tartalmára. A mi esetünkben egyértelmű az utalás, a rabbi azt szeretné hangsúlyozni az idézettel, hogy különbséget kell tenni a kóser és nem kóser dolgok között; ⁶ A következő szakomban találtam a fent említett kóserházi hirdetés az évek során: 1930. április 4. 3. oldal, április 11. 11. oldal, 1932. április 17. 10. oldal, 1934. március 29. 10. oldal, 1935. április 12. 2. oldal, 1936. április 5. 12. oldal; ⁷ Lásd RáSI az 5Mózes 1:13. végéhez; ⁸ Egység uo. 15. oldal; ⁹ Lásd lejjebb; ¹⁰ Uo. 163. szám 16. oldal; ¹¹ Uo. 166. szám 13. oldal végén; ¹² Uo. 161. szám 14. oldal; ¹³ Lásd Midrás Tanchumá, Ékev 6.; ¹⁴ Lásd az alábbi hirdetések a jiddis nyelvű napilapokban: Morgen Journal 1932. március 24. 5. oldal, április 7. 7. oldal; Forvertz 1932. április 15. 6. oldal; Der Tog 1933. április 6. 3. oldal; ¹⁵ Az Agudath Harabonim, angol nevén Union of Orthodox Rabbis of the United States and Canada (UOR) 1902-ben jött létre, Amerika legnagyobb, ortodox rabbikat tömörítő szervezeteként; ¹⁶ Lásd még uo. 166. szám 13. oldal már az előző évről, 1929-ben; ¹⁷ 1876–1959.; ¹⁸ 1872–1956.; ¹⁹ 1878–1944.; ²⁰ Az említett két rabbi volt az Águdát Hárábánim szervezet elnöke; ²¹ Lásd Egység uo.163. szám 16. oldal az 1938. évből. A legkésőbbi említést a Forvertz napilapban találtam róla egy 1956. május 13-i hírből a 11. oldalon; ²² Egység 164. szám 12–13. oldal; ²³ Uo. 161. szám 12. oldal; ²⁴ Lásd uo. 166. szám 13. oldal végén.

PEST FILANTRÓP ÉPÍTÉSZE

LOVAG WECHSELMANN
IGNÁC ÉLETÉBŐL

3. rész

CSEH VIKTOR írása

Amikor a 19. század közepén Pestre vetődött egy szegény sziléziai zsidó építész, hogy befejezze mestere Dohány utcai zsinagógáját, még senki sem sejtette, hogy pár évtizeddel később a város egyik első számú polgára, a városkép és a társadalmi élet formálója lesz. Lovag Wechselsmann Ignác neve ismert volt életében, ám halála után aranybetűvel íródott be a 20. század eleji történelmébe, miután milliókat hagyott jótékony célokra. Habár még életében magas rangot kapott, „nemesítését” mégiscsak a végrendelete jelentette, melyet szigorú titokban tartott, hogy életét haszontalan dicsértekkel ne zavarják. Wechselsmann munkásságára és örökségére emlékezünk.

LOVAG WECHSELMANNÉ NEUSCHLOSS ZSÓFIA
AZ ORSZÁG VILÁGBAN (1905)

A tanintézmény az első világháború idején

A vakok tanintézete szakmai és szociális szempontból is minden várakozást felülmúlt. A vak gyermekeknek nem csupán nívós iskolája, de szerető otthona is lett a Mexikói út 60. Az intézet eszményi működése a legfelsőbb körökben is elismerésre talált, így aztán a király 1909 tavaszán özv. Wechselsmann Zsófiának – a koronás arany érdemkereszt mellé – az akkoriban az asszonyoknak járó egyik legmagasabb kitüntetést, a II. osztályú Erzsébet-rendet adományozta.¹

Hosszas szenvedés után, 1914. július 20-án éjjel – támuz 27-én – a filantrópia nagyasszonya özvegy lovag Wechselsmann Ignácné, született Neuschloss Zsófia úrnő 76. életévében elhunyt. A nagyasszony halála országSZerte széles körű részvétet váltott ki. Különösen megható momentum, hogy Wechselsmann Zsófia még végrendeletében is gondolt az ő nevét is viselő intézet növendékeire, ugyanis az ott végzettek egzisztenciateremtésére egy 100 ezer koronás alapítványt tett.²

Azonban, a nemes alapítók minden jó szándéka és előrelátása ellenére, az első világháború jelentősen megterhelte a tanintézmény fenntartását, ráadásul a gyakorlati működése is teljesen átalakult, ugyanis az épületet 1914-ben a hitközség beteg és sérült katonák gondozására engedte át.³ A 184 ágyásra berendezett hadikórházat először az amerikai vöröskereszt kiküldöttjei, majd a holland misszió vezette. Az intézetben csupán három növendék maradt, a többiekkel viszont az igazgatóság állandó összeköttetést tartott, szükség esetén pedig segélyezést is biztosított számukra.⁴

Az oktatás a háború harmadik évében indulhatott újra, minek az évváróját 1917. július 17-én tartották. Az

alkalomkor brillíroztak a nebulók héber felolvasási gyakorlatai, mely az ott megjelenő hitközségi vezetést arra ösztönözte, hogy mielőbb készítsenek egy Braille-írá-
sos imakönyvet. De kiemelkedtek a zenei tehetségek is, mint Ungár Imre (1909–1972) zongorista és Fausek Gizella hárfás, aki akkor már a zeneakadémián is tanult.⁵

Zsidó vakok imakönyve

A Wechselmann-féle tanintézet – a működésén kívül – egyik legnagyobb eredménye az Ávaudász Jiszróél. Imakönyv vakok részére című 1918-ban kiadott imakönyv. A régi Talmud-fóliánsokat idéző könyv a hétköznapi és szombati imák mellett tartalmazta a három zarándok-
ünnepe és az őszi ünnepek imáit is, illetve egyéb alkalmi imádságokat, ezáltal teljes imakönyvéül szolgált a világtalan zsidó híveknek.

A 24 fejezetes imakönyv Braille-írá-
sos szövegét egy speciális géppel először egy cinktáblára nyomtatták az intézet bentlakói, akik állapotuknál fogva a héber szöveg és annak kiejtése ismeretlen volt. A imákat tehát diktálni kellett nekik, azaz kiejtés alapján rögzítették a szöveget. A diktálást és a szöveg ellenőrzését az intézet tanára, a mártírhalált halt Schönberger Mór (1884–1944) végezte.

Az elkészült imakönyv nem csak Magyarországon volt az első ilyen, de az egész világon mérföldkőnek számított. A Braille-írá-
sos imakönyvet az ország valamennyi világtalan zsidó embere díjtalanul megkapta, de Európa-szerte nagy volt rá az érdeklődés.⁶

Egyesítés a folytatásért

Jóllehet, a tanintézmény elsőrangú módon fejlesztette diákjait, mégsem tudott teljes határfokon működni. Már az 1920-as tanévzárón egyértelműen kiderült, hogy habár az intézmény 50 főre volt tervezve, csupán 15 gyermek neveléséről gondoskodtak, mert több bentlakóra nem volt fedezetük.⁷

Néhány évvel később, 1924-ben, amikor amerikai küldöttek látogattak el az intézetbe, akkor valamivel több, 34 növendék tanult itt, akik olyan fantasztikus benyomást tettek a látogatókra, hogy azok egyenesen azt találták mondani, hogy itt „a vakokat megtanították látni”. A tantermekben olyan szépen hangsúlyozva olvasták Jókait, hogy azt a látók megirigyelték. A zeneteremből Mendelssohn, Liszt zongorajátékai versenyeztek egymással, az udvaron pedig vidám gyermekek játszottak...⁸

Az első világháború idején az intézmény egész vagy-onát hadikölcsönökbe volt kénytelen fektetni, a tőkét-
jüket a nagy fokú pénzromlás következtében gyakorlatilag teljesen elértéktelenedett, s válságba sodorta működésüket. A tanintézet megmentése érdekében 1926-ban egyesítették az Izraelita Siketnémák Országos Intézetével. Ekkortól kezdve, az egyesített intézmény két éven keresztül a Bethlen téren működött. A siketnémák intézete még 1928. május 20-án régi helyén ünnepelte fennállásának félszázados évfordulóját, ám szeptember 1-jén már a Mexikói út 60. alatt működött tovább a vakok tanintézetének épületében.⁹

Adler Simon (1861–1930) halálát követően a kiváló pedagógus, Kanizsai Dezső (1886–1981), a siketnémák intézetének 1907 óta tanára, 1927-től pedig igazgatója vette át az egyesített intézmény vezetését.¹⁰

Zenét kapni és adni

A zene gyógyító erejét hamar felismerték a Wechselsmann-féle tanintézményben, ahol több esetben nem csupán lelki gyógyírt nyújtottak a klasszikusokkal, hanem Ungár Imrének és még számos tehetségnek kereseti lehetőségét is adták. A tanintézet emblematikus zenetanára volt Rosenfeld Izsó (1877–1937) zongoraművész, születésétől fogva világtalan, aki mint az első vak ember végezte el a Zeneművészeti Főiskolát, Thomán István (1862–1940) vezetése mellett. Ahogy munkatársa, Schönberger Mór írta róla: „Majd három évtizeden át tanított fáradhatatlan energiával, kimondhatatlan szeretettel és oly zenepedagógiai tudással, amely csak neki és sorstársainak adatott meg. Mi pedagógusok mindig csak csodálkozni tudtunk azon az óriási türelmet igénylő és számtalan akadályt legyűrő munkán, amit a világtalan mester végzett, hogy tudását vak növendékeibe átplántálja. Minden igyekezete és törekvése az volt, hogy növendékeit és sorstárait oly zenei képzésben részesítse, amelynek birtokába jutva, valamilyen életlehetőséget biztosítson nekik, és ezt nagyon sok esetben sikerült is elérnie.”¹¹

Öt követően Bartók Béla egy ifjú tehetsége, Deutsch Jenő tanította az intézet növendékeit zongorázni. Deutschot munkaszolgálatra hívták, ahonnan soha több-

DEUTSCH JENŐ ZONGORISTA
A KECSKEMÉTI KÖZLÖNY KÉPES HÍRADÓJÁBAN (1935)

bé nem került elő.¹² Emlékére 1964-ben egykori tanuló-társai, professzorai és barátai a Zeneművészeti Főiskolán koncertet rendeztek, melyet a rádióban is sugároztak.¹³

A vézskorszak idején

A második világháború vészterhes napjait és a felszabadulás utáni keserves állapotokat Kanizsai Dezső intézeti igazgató értesítőjéből ismerhetjük meg.¹⁴ A világtalanok várának nemes feladatainak helyére 1944 áprilisában rendőrlaktanyát és leventeotthont költöztettek. A növendékek javát hazaküldték, a vidéken élő zsidó gyerekeket az ottani közösségekkel együtt deportálták. A fővárosban maradt növendékeket pedig a zsidó árvaházban helyezték el.

A WECHSELMANN-FÉLE TANINTÉZET 1916-BAN MINT HADIKÓRHÁZ

Júniusban a Gestapo internálótáborrá alakította az épületet, ahol több mint háromezer-hatszáz zsidót zsúfoltak össze, s ezenfelül ide kerültek még az időközben bombatalálatot kapott zsidó árvaház lakói, illetve a Vakokat Gyámolító Országos Egyesületnek és a Nyomorék Gyermek Országos Otthonának a zsidó vallású ápolói is.

A nyilas hordák december 3-án több mint hetven életet követelő vérengzést rendeztek az épületbe zárt emberek között, míg végül december 12-én az intézet igazgatóját az alkalmazottakkal és a maradék növendékeikkel együtt a pesti nagygettóba telepítették át, ahol a szerencsésebbek megélhették a felszabadulást.¹⁵

A felszabadulás utáni időszakban

A háború után megkezdődött a romok eltakarítása. Lajta gyönyörű épülete 14 bombatalálatot kapott, de az emberbaráti szeretetből épült falak ellenálltak, s a károk ellenére megmaradt. Az intézet vezetőinek túlélői, hatósági segítség nélkül kezdték meg a több ezer ember után maradt szenny és piszok eltakarítását, ám a pusztítás mértéke így sem tette lehetővé az intézet békebeli működésének újraindítását, ahogy Kanizsai igazgató fogalmazta:

„A nyilasok a felszabadulás utáni fosztogatások, valamint az ostrom következtében teljes belső berendezésünk és felszerelésünk tönkrement. A szertár, a tanári- és ifjúsági könyvtár elpusztult. Odaveszett az internátusi felszerelés is. Az ágyak, ágyneműk, a növendékek fehérneműje és ruházata, konyhai felszerelés stb. megsemmisült. Ilyen körülmények között érdemleges munka akkor sem lenne megkezdhető, ha az elhurcolt növendékek hazakerülnének s ha a deportált tantestületi tagok munkára jelentkeznének.”¹⁶

A rettenetes körülmények dacára, a felszabadulás után az egyesített tanintézetet 1945 őszén újranyitották, s jóllehet az oktatás nem indulhatott újra, gondozásba vettek 14 siketnéma és két vak gyermeket.

A valódi oktatói-nevelői munka 1946 októberében vehette újból kezdetét, méghozzá 26 növendékkel. A

Ungár Imre

„A lovag Wechslemann-féle vakok intézete ünnepe. Ünneplé legtehetségesebb tanítványát Ungár Imrét, aki Varsóban a Chopin-hangversenyen az első díjra ajánlatott, aki a sors akarata szerint két éves korában elvesztette szeme világát és hat éves korától 1926-ig az intézet tanítványa volt. Első zenetanára a vak Rosenfeld Izsó, ki szintén Thomán István akadémiai mesternek kiváló tanítványai közé tartozik. Kilenc évig tanította a vak Rosenfeld Izsó a világtalan Ungár Imrét”²⁵ – állt az *Egyenlőség* 1932. április 2-ai számában, de ekkor még sokan nem is gondolták, hogy a varsói siker Ungár Imre számos sikere közül csak az egyik első mérföldkő lesz. Érdekes megemlíteni, hogy még 1932 nyarán Horthy Miklós kormányzó elismeréseképp meghívta magához a világtalan művészt, melyről Ungár a következőket nyilatkozta: „Feleségem és apám kísérték fel a kormányzó úrhoz, aki dolgozószobájában a legszívélyesebben fogadott mindhármunkat. Köszönő szavaim után megsimogatta arcomat, szívélyes szavakkal üdvözölt elért sikereim alkalmából, melyeket – mint mondotta – jelentős szolgálatnak tekint a magyar kultúra szempontjából. Azután tizenöt percig tartó közvetlen beszélgetésbe kezdett velem.”²⁶ Ungár Imre végigkoncertezte a fél világot, 1939–1943 között Hollandiában élt, majd hazatért és a vészkorszakban, várandós feleségével együtt, Jármer Lajos zenetanár bújtatta, minek köszönhetően épségben megérték a felszabadulást. A második világháború után a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola tanára lett, közben a *Parlando* zenepedagógiai folyóirat állandó munkatársa, 1953-tól haláláig a Vakok Szövetségének alelnöke volt.

közoktatásügyi minisztérium tanerőket rendelt az intézetbe, az Országos Zsidó Segítő Bizottság és a pesti hitközség pedig anyagilag segítette a működést, melyet időközben a népjóléti, az újjáépítési és a vallás- és közoktatási minisztériumok kisebb-nagyobb juttatásokkal egészítettek ki.¹⁷

A felszabadulás utáni második évben a növendékek közül mindösszesen három világtalan volt, akik közül ketten az állami vakok intézetébe jártak tanulni, egy fő

pedig a zeneművészeti főiskola zongoraművész szakán tanult, így ők csak az internátust vették igénybe, vagyis a Wechslemann-féle tanintézet működése továbbra is szünetelt.¹⁸ A növendékek bentlakásáról Kanizsai úgy fogalmazott: „Legtöbben elveszítették szüleiket, hozzátartozóikat a deportálások során, így békeévektől eltérően a nyári szünidőben is internátusunkra vannak utalva.”¹⁹

Az egyesített tanintézmény az eredeti céljainak megfelelően a második világháború után is felvett más vallású diákokat is. Az izraelita vallásúak részt vettek a péntek esti gyertyagyújtáson, a nagyobbak pedig a szombati és az ünnepi Istentiszteleteken az épület zsinagógájában. A vallási oktatást Benedek Antal (1884–1967) gyógypedagógus látta el, akiről érdekességképpen megemlítendő, hogy édesapja, akitől a Tóra szeretetét magába szívta, a híres nagykállói rabbitól, Benet Jesájától szerezte rabbi-diplomáját; egyébként Benedek korábban is az izraelita siketnéma intézet tanára volt, az első világháborúban pedig a harctéren hallásukat veszített katonáknak szervezett gyógypedagógiai tanfolyamokat.²⁰

Az egyesített tanintézmény utolsó éve, melyről részletes információink vannak, az az 1947/48-as tanév, mikor az intézmény teljes létszáma 31 fő volt, melyből a világtalanok létszáma továbbra is három volt, akik az előző évhez hasonlóan külső helyen tanultak, viszont a Mexikói út 60. épülete az otthonuk volt.²¹

A Wechslemann-féle vakok intézete tehát gyakorlatilag 1944-ben megszűnt. A vakok intézetével 1926-ban egyesített izraelita siketnémák intézete még 1950-ig működött az emberszeretet Mexikói úti várában. Kanizsai Dezső igazgatót ezután a Gyógypedagógiai Főiskola rendes tanárának nevezték ki.²² 1951 szeptemberében e falak között tartotta meg első tanévnyitóját az Idegen Nyelvek Főiskolája,²³ 1955 őszétől pedig az új gyógypedagógiai iskola,²⁴ a mai Mozgásjavító Iskola elődje kezdte meg a működését az épületben.

Így zúzta hát össze a 20. század izmusából fakadó gyűlölet és nemtörődömség az emberbaráti szeretet Mexikói úti fellegetvárát. S jóllehet, az intézmény megszűnt, egykori tanárai és növendékei még hosszú évtizedekig öregbítették Wechslemann Ignác és neje, Neuschloss Zsófia nevét, – ne felejtjük el hát mi sem őket, de ami még fontosabb, gyakoroljuk többet a felebaráti szeretet, az Áhát Jisráél micváját!

¹ „Hírek – Özv. lovag Wechslemann Zsófia.”, *Egyenlőség*, 1909. 28. évf. 17. szám, 7. old.; ² „A nagyasszony.”, *Egyenlőség*, 1914. 33. évf. 30. szám, 8–9. old.; ³ „A pesti hitközség beszámolója”, *Egyenlőség*, 1915. 34. évf. 20. szám, 10. old.; ⁴ Komáromi Sándor, „Három és fél millió.”, *Egyenlőség*, 1916. 35. évf. 23–24. szám, 12. old.; ⁵ „Hírek – Évzáró a vakok intézetében.”, *Egyenlőség*, 1917. 36. évf. 25. szám, 10. old.; ⁶ Adler Simon, „A vakok zsidó imakönyve.”, *Egyenlőség*, 1918. 37. évf. 35–36. szám, 17. old.; ⁷ „Hírek – A vakok tanintézetének vizsgáján”, *Egyenlőség*, 1920. 39. évf. 24. szám, 10. old.; ⁸ „Ahol a vakok látnak”, *Egyenlőség*, 1924. 43. évf. 23. szám, 8. old.; ⁹ Kanizsai Dezső, *Az Izraelita Siketnémák Országos Intézetének Évkönyve az 1939–1940. iskolai évről*. Budapest: 1940. 1. old.; ¹⁰ Palotás Gábor, „Kanizsai Dezső”, *Magyar Pszichológiai Szemle*, 1982. 39. köt. 1. szám, 312. old.; ¹¹ Schönberger Mór, „Rosenfeld Izsó”, *Izraelita Tanügyi Értesítő*, 1937. 62. évf. 5. szám, 152. old.; ¹² Kanizsai Dezső, *Az Izraelita Siketnémák Országos Intézetének Évkönyve az 1946–47. iskolai évről*. Budapest: 1947. 7. old. A továbbiakban: Kanizsai, 1947.; ¹³ Nádor Jenő, „Túl a kilencvenkilencedik éven”, *Új Élet*, 1965. 21. évf. 5. szám, 2. old.; ¹⁴ Kanizsai Dezső, *Az Izr. Siketnémák Országos Intézetének és a Lovag Wechslemann Ignác és neje Neuschloss Zsófia Vakok Tanintézete Évkönyve az 1944–45. iskolai évről*. Budapest: 1945. 1–4. old.; ¹⁵ Uo.; ¹⁶ Uo.; ¹⁷ Kanizsai, 1947: 1–2. old.; ¹⁸ Kanizsai, 1947: 15. old.; ¹⁹ Uo.; ²⁰ Nádor Jenő, „Beszélgetés egy gyémántdiplomás tanárral”, *Új Élet*, 1963. 19. évf. 14. szám, 2. old.; ²¹ Kanizsai Dezső, *Az Izraelita Siketnémák Országos Intézetének Évkönyve az 1947–48. iskolai évről*. Budapest: 1948. 15. old.; ²² „Személyi hírek”, *Köznevelés*, 1950. 6. évf. 5. szám, 28. old.; ²³ „Első tanévnyitás az Idegen Nyelvek Főiskoláján”, *Szabad Nép*, 1951. 9. évf. 211. szám, 2. old.; ²⁴ „Új általános iskolák és gimnáziumok a fővárosban”, *Magyar Nemzet*, 1955. 11. évf. 156. szám, 3. old.; ²⁵ „Hírek – Ungár Imre a vak zongoraművész.”, *Egyenlőség*, 1932. 52. évf. 16. old.; ²⁶ „Hírek – Ungár Imre a kormányzónál.”, *Egyenlőség*, 1932. 52. évf. 42. szám, 14. old.

Hogyan válasszunk párt, neveljük gyereket és temessük el a halottainkat?

NEMZETKÖZI BESTSELLER ÍRÓ
LÁTOGATOTT MAGYARORSZÁGRA

STEINER ZSÓFIA írása

Doron Kornbluth rabbi nemcsak egy nemzetközileg elismert előadó és bestseller író, hanem egy vezető zsidó kiadó társ-alapítója is. 2011-ben Yaacov Haber rabbival együtt alapította meg a Mosaica Presst, amely mára a zsidó világ egyik legnagyobb és legelismertebb kiadójává vált. Hosszú éveken keresztül Kornbluth rabbi volt a Mosaica fő szerkesztője is, mára azonban elsősorban előadásaira és könyveire fókuszálja a figyelmét – emellett pedig hivatásos idegenvezetőként különleges, inspiráló és magával ragadó módon mutatja be vendégeinek Izrael csodáit.

Kornbluth rabbi cikkei rendszeresen megjelennek a Jerusalem Postban és számos más papíralapú és online sajtótermékben, írásaival minden nagyobb zsidó médiumban találkozhatunk. Más egyebek mellett ő a Why Be Jewish? (Miért legyünk zsidók?), a Raising Kids to LOVE Being Jewish (Hogyan neveljük gyereket, hogy SZERESSEN zsidónak lenni?), a Why Marry Jewish? (Miért házasodjunk zsidóval?), a Cremation or Burial? (Hamvasztás vagy temetés?) című könyvek szerzője. Évente tucatnyi közösség előtt tart előadásokat világszerte – és könyvei címét áttekintve képet kaphatunk arról is, hogy milyen témákban ad elő.

És hogy mitől lesz izgalmas minden előadása? Kornbluth rabbi kiváló előadó, aki érthető módon, mégis izgalmasan és magával ragadón tudja bevezetni hallgatóságát a legérzékenyebb témákba is. Évente akár ötven különböző városban is tart előadást, mégis mindig a legnagyobb figyelemmel reagál a hallgatóságára, legyenek azok kamaszok vagy felnőttek, vallásosak vagy vallási elköteleződés nélküliek: Doron Kornbluth megtalálja velük a hangot!

Élet és halál. Esküvő és temetés. Hagyomány és haladás. Talán ezekkel a szópárokkal lehetne legjobban jellemezni Doron Kornbluth rabbi első magyarországi látogatásán tartott előadásait. A kanadai születésű, Izraelben élő rabbi korunk egyik legtöbbet publikáló zsidó bestseller írója, aki olvasmányos, ám mély tartalmat kínáló könyveit világszerte érdeklődéssel forgatják az olvasók. Írásaiban és előadásaiban egyaránt a mindennapi élet kihívásaira, a modern és a hagyományos világ együttélésének konfliktusaira kínál magyarázatot és választ.

Kornbluth rabbi most először látogatott Magyarországra és rögtön több telt házú előadást is tartott különböző zsinagógákban. Elsőként egy fájdalmasan nehéz, ám öregedő társadalmunkban megkerülhetetlenül fontos kérdést tárgyalt: hogyan temetkezzünk? Hamvasztás vagy koporsós temetés? A rabbi rá jellemző módon nem csupán a háláchikus választ adta meg, hanem megvilágította azt a társadalmi közeget, amelyben meghozzuk döntéseinket, felvázolta a különböző lehetőségeket, majd ezeket megvizsgálva ju-

tott el odáig, hogy miért is ajánlja mind a mai napig a hagyományos zsidó temetést. Előadásába bevonta a hallgatóságot is, így – a nyelvi akadályokat szinkrontolmács segítségével áthidalva – valódi párbeszéd alakult ki. Az előadásról az EMIH egy kis füzetet is kiadott, ami hosszútávon segít elmélyíteni a hallottakat, és ha eljön a pillanat, irányt mutathat, amikor meghozzuk a döntést magunk és szeretteink végső nyughelyéről. „A zsidó hagyományok szerint minden ember egyenlő halálában, így minden egyes személyt ugyanolyan ruhában temetnek el. Az, hogy gazdag vagy szegény volt-e életében, nem számít, Isten előtt mindenki egyenlő” – hangsúlyozta a rabbi.

A temetés után az élet következett Kornbluth rabbi körútján. Milyen a jó házasság és hogyan neveljük büszke zsidó gyerekeket? – ezekről a témákról esett szó a Zsilip Központban.

„Nincs férfi nő nélkül, sem asszony férj nélkül, egyikük sem lehet Isten nélkül”, valamint „Minden férfi elhagyja atyját és anyját és feleségéhez ragaszkodik, hogy egy testté lesznek” – ezek a tórai gondolatok adták a kiindulópontot a házasságról szóló előadáshoz, melyben olyan tabutémákról beszélt, mint az, hogy miért fontos a párok vallási azonossága vagy hogy miért is nem a szerelem a legfontosabb egy párkapcsolatban.

Ha pedig jól megalapozott, közös értékeken alapuló kapcsolatot építettünk ki, akkor jöhetnek is az identitásukra büszke, a világban a helyüket jól megálló zsidó gyerekek. Adja az Örökkévaló, hogy minden párt kereső sikerrel járjon és számtalan gyönyörű, új, zsidó otthonnal gyarapodjon a közösség!

NYITOTT ZSINAGÓGÁK ÉJSZAKÁJA

IZGALMAS PROGRAMOK ÉS VEZETETT TÚRÁK A ZSINAGÓGÁK ÉJSZAKÁJÁN

STEINER ZSÓFIA
írása

A Múzeumok Éjszakája program lényege, hogy a csatlakozó kulturális intézmények szokatlan, esti-éjszakai időpontban kínálnak nem mindennapi programokat. Ezért az EMIH programja, amellyel hosszú évekkel ezelőtt csatlakozott a kulturális rendezvényhez, egy kicsit kilóg ezek közül, hiszen a zsinagógák a Múzeumok Éjszakáján többnyire nem kinyitnak, mint az összes többi résztvevő intézmény, hanem egyszerűen csak nem csuknak be az esti ima után.

Szerencsére egyre több és több zsidó intézmény csatlakozik ehhez az izgalmas és formabontó rendezvényhez, ám az EMIH programjai még az évről évre szélesedő kínálatban is hatalmas érdeklődésre tartanak számot. Idén öt zsinagóga fogadta az érdeklődőket: a Vasvári Pál utcai zsinagóga, az újlipótvárosi Zsilip Központ, az Új- és Óbudai Zsinagógák, valamint a szentendrei Zsidóház.

A program középpontjában mindig a zsinagógák felépítésének, funkciójának és történelmének bemutatása áll, ám emellett mindig lehetőség van kérdések feltevére is, amivel éltek is a résztvevők. Kétségtelen, hogy a legimpozánsabb történelmi múlttal a Budavári zsinagóga dicsekedhet – itt a középkori zsidóság életének fennmaradt (látogatható és még eltemetett) tanúival, zsinagógákkal, mikvével, sírkövekkel ismerkedtek az érdek-

lődök. Azok, akik igyekeztek, és este 10 órára odaértek valamelyik helyszínre, még szombatbúcsúztató hávdálá szertartáson is részt vehettek.

Idén az általános ismertetés mellett több tematikus túrához is volt lehetőség csatlakozni. A helyszínek közötti buszjáraton három turnusban összesen mintegy 150 látogató ismerkedett meg a budapesti zsidóság történetével. A Zsilipben nemrég megnyílt női mikve megtekintésére szervezett különprogram ugyancsak hamar betelt, 50 érdeklődőnek mesélt a rituális fürdők építésének kihívásairól és a mikvék zsidóságban betöltött szerepéről Glitsenstein Sámuel rabbi.

Egy másik helyszínen, a nemrégiben teljes körű felújításon átesett Vasvári Pál utcai Sász Chevra zsinagógában gyülekezett az a negyven fős csoport, akik az épület és a közösség történetének megismerése után a zsidónegyvedbe indultak indultak, melynek során a Belső-Erzsébetváros több zsinagógájával is megismerkedtek.

Azok, akik Szentendrére látogattak, bepillantást nyerhettek a Cháj Galéria másnap megnyitójának új kiállításába is. Az izraeli festő, Shibetz Cohen magával ragadó festménysorozatát a felkelő vagy lebuikó nap fénycsíkja ihlette, ami kirajzolja a horizont vonalát – mi mással is búcsúzhatott volna egy naplementétől majdhogyanem a nap felkeltéig nyúló rendezvény...

Izraeli-magyar külkapcsolatok: EGYÜTTMŰKÖDÉS ÉS BARÁTSÁG

LIEBERMAN FLÓRA *írása*

Az elmúlt időszakban két olyan látogatásra is sor került, amely jól mutatja, hogy Izrael és Magyarország között sokféle együttműködés és támogató barátság áll fenn. Miközben az Unió és a zsidó állam lassan nyitni látszik egymás felé, hazánk a legstabilabb szövetségese Izraelnek az EU-ban.

Hivatalos találkozók a terrortámadások árnyékában

Gulyás Gergely, a Miniszterelnökséget vezető miniszter úgy tervezte, május 15-én látogat el Izraelbe, ám a terroristák rakétái közbeszóltak. Az eredeti tervek szerint Gulyás találkozott volna Benjamin Netanjahu miniszterelnökkel, az izraeli kormány több tagjával, és beszédet is mondott volna Magyarországról: Demokratikus legitimitás és nemzeti érdek háború idején Európában címmel az Izraeli Külkapcsolatok Tanácsában. Május 11-én tájékoztatták az utóbbi előadás résztvevőit, hogy a „jelenlegi biztonsági helyzetre” való tekintettel egy meg nem határozott időpontra halasztják a miniszteri utazást. Amint később látni fogjuk, ez az időpont azóta elérkezett, de haladjunk sorjában.

A magyar külügyminisztérium nem sokkal ezután közleményt adott ki az Izraelt ért kíméletlen támadások okán. Ebben mély megdöbbenésüket fejezték ki, hogy terroristák néhány nap leforgása alatt ismét több száz rakétát lőttek ki a Gázai övezetből izraeli területekre, melyekkel ki-

fejezetten a polgári lakosságot célozzák. „A leghatározottabban elítéljük a terrorizmus minden formáját, elismerjük Izrael jogát az önvédelemre, s őszinte együttérzésünkről biztosítjuk az ország kormányát és népét az újabb súlyos fenyegetés láttán” – tette hozzá a közlemény.

Izrael és az EU

A súlyos háborús helyzet kirobbanásával fenyegető támadást azonban sikerült elhárítani és egy fegyverszüneti megállapodás után az élet visszatért a rendes kerékvágásba. Ekkor kerülhetett sor az izraeli külügyminiszter, Eli Cohen május 30-tól június 1-ig tartó magyarországi látogatására.

Az 50 éves, Likud párti politikus korábban a hírszerzési, valamint a gazdasági és ipari miniszter pozícióját töltötte be Izraelben. A május végi látogatás, melynek során Magyarországon kívül Ausztriába, Horvátországba és Szlovákiába is ellátogatott a külügyminiszter, Cohen hetedik európai útja volt, mióta december végén Izrael vezető diplomataja lett.

Utazásáról korábban elmondta, hogy ezzel remélhetőleg „megerősíti stratégiai együttműködésünket barátainkkal, és lehetőséget teremt Izrael számára diplomáciai és gazdasági érdekeinek előmozdítására a kontinensen”.

Ezzel bizonyára arra is célzott, hogy úgy tűnik, végre új szelek fújhatnak az EU közel-keleti politikájában. Még korábban az év során Eli Cohen Brüsszelben járva uniós kollégájával, Josep Borrellel próbálta javítani a kapcsolatokat. A megbeszélés során a két külügyminiszter egy órán keresztül négyszemközt, további másfél órán át pedig a nyilvánosan tárgyalt. A találkozót Cohen pozitívan értékelte: „Izrael új fejezetet nyit az EU-val való kapcsolataiban” – nyilatkozta. „Ügy döntöttünk, hogy idén EU-Izrael csúcstalálkozót tartunk, és azt tervezzük, hogy Jeruzsálemben rendezzük meg” – mondta.

Borrell „elítélte az izraeliek elleni közelmúltbeli terrorista és rakétatámadásokat, és hangsúlyozta az EU elkötelezettségét Izrael önvédelemhez való joga mellett”, ami egy éles váltás ahhoz képest, hogy márciusban még

egyenlőségeket tett a palesztin terrortámadások és IDF által végrehajtott katonai műveletek közé. Ugy tűnik, tényleg vannak még csodák.

Találkozó a magyar zsidóság képviselőivel

Visszatérve Eli Cohen látogatására. Az izraeli külügyminiszter vizitációját az Óbudai Zsinagógában kezdte, ahol az EMIH és a MAOIH vezetőivel találkozott. Az EMIH vezető rabbija, Köves Slomó a találkozó elején körbevezette az izraeli diplomácia első emberét a 200 éves zsinagógában és négy szemközti beszélgetést folytattak a magyarországi zsidóságot érintő aktuális kérdésekről.

A külügyminiszter a találkozó során elmondta (ami szinte minden hivatalos izraeli-magyar találkozón elhangzik), hogy Izraelnek Magyarország az egyik legszorosabb szövetségese az Európai Unión belül.

Nem véletlen, hogy Cohen elsőként a magyarországi zsidóság képviselőivel találkozott, hiszen, ahogy azt a találkozó során is elmondta, Izrael a legteljesebb mértékben elkötelezett a diaszpórai zsidó közösségek iránt, különös tekintettel azok jólétére, illetve jólétének védelmére.

Köves Slomó rabbi válaszul biztosította Cohent arról, hogy a magyarországi zsidó közösség teljes mellszélességgel Izrael mellett áll. A beszélgetés ezután a magyarországi zsidó élet reneszánszára terelődött, aminek kapcsán Köves rabbi elmondta, hogy a hazai zsidó közösség biztonságban és szabadon gyakorolhatja a vallását.

Kiváló magyar-izraeli kapcsolatok

Eli Cohen ezután Szijjártó Péter külügyi és külügyminiszterrel találkozott, aki szerint minden korábbinál erősebbek a politikai és gazdasági kapcsolatok Magyarország és Izrael között. Mint izraeli kollégájával közös sajtótájékoztatóján elmondta, a két ország együttműködését mindig is a kölcsönös tisztelet jellemezte, hazánk mindig támogatta a zsidó állam jogát az önvédelemhez és a biztonság garantálásához.

„Elítéljük mindazokat a terrorfenyegetéseket és terrortámadásokat, amelyekkel Izraelnek az elmúlt időszakban szembe kellett néznie, és ugyanígy elítéljük azt a gyakorlatot a nemzetközi politikai szervezetekben, amely arról szól, hogy Izraellel szemben egyoldalú, elfogult, tisztességtelen hozzáállás alapján elítélő nyilatkozatokat fogadnak el” – jelentette ki a magyar külügyminiszter.

„Sajnos ez nem távoli jelenség, az Izrael-ellenes politikai álláspont sok esetben Európa nyugati felében is jelen van. Ezért az elmúlt időszakban többször előfordult, hogy olyan közös európai álláspontokat kellett megvívóznunk, amelyek egyértelműen elfogultak, tisztességtelenek, kiegyensúlyozatlanok és igazságtalanok voltak Izraellel szemben” – mondta, hozzátéve, hogy a Közel-Kelet biztonsága szoros összefüggésben van Európa biztonságával, ezért a térség békéje Magyarország nemzetbiztonsági érdeke.

„Magyarország Izrael oldalán beavatkozik abba a nemzetközi bírósági eljárásba, amelyet a Palesztin Hatóság indított Izraellel szemben” – jelentette be a közel-keleti konfliktus és az izraeli politikai lépések jogszerűségének vizsgálatára utalva. „Azt is elmondtam a miniszter úrnak, hogy mi az antiszemitizmus minden formáját elutasítjuk. Büszkéek vagyunk arra, hogy a közép-európai térség legnagyobb zsidó közössége él Magyarországon”.

Erre reagálva Cohen úgy fogalmazott: „Köszönetet szeretnék mondani Magyarországnak kormányának az antiszemitizmussal szemben mutatott zéró toleranciáért. Ezt nagyon nagyra értékeljük, s köszönjük szépen hozzáállásukat a zsidó közösség iránt.”

A két ország közötti gazdasági kapcsolatok kapcsán Szijjártó Péter beszámolt róla, hogy ma 250 izraeli tulajdonú vállalat több mint négyezer embernek ad munkát hazánkban, s a gazdasági együttműködés olyan új területekre is kiterjed, mint a védelmi és az űripar.

Eli Cohen üdvözölte, hogy már hetente 45 járat közlekedik a két or-

szág között, és aláhúzta, hogy egyetlen másik közép-európai állammal sem ilyen szintű az összeköttetés. Végezetül kifejtette, hogy arról is tárgyaltak, hogy Izrael milyen módon járulhatna hozzá Magyarországnak energiaellátásának biztonságához.

Az izraeli diplomácia vezetője támogatásáról biztosította Ukrajna szuverenitását és területi egységét. Rámutatott, hogy a háborúban iráni fegyvereket is bevet az orosz hadsereg, márpedig Irán a világ első számú terrorfinanszírozója, és eképpen fenyegetést jelent mindenki számára. „Együtt kell dolgoznunk annak megakadályozásán, hogy Irán atomfegyverhez jusson” – szögezte le, és figyelmeztetett: az izraeli titkosszolgálat segítségével merényleteket sikerült megghiúsítani többek között Cipruson, Görögországban és Franciaországban.

Szoboravatás

A számos hivatalos tárgyalás és találkozó mellett Eli Cohen egy különleges eseményen is részt vett, amikor Gulyás Gergely Miniszterelnökséget vezető miniszterrel közösen leleplezték Weisz Árpád szobrát. „Weisz Árpád életműve páratlan örökség, sorsa örök figyelmeztetés” – jelentette ki Gulyás az egykori válogatott labdarúgó és edző budapesti szobrának avatásán. „Weisz Árpád életútja tanúságtétel és figyelemfelhívás, amely egyszerre szól a legnagyobb sportág, a labdarúgás szépségéről és a XX. század náci népiirtásának borzalmáról” – fogalmazott a miniszter, aki felelevenítette Weisz sportolói és edzői pályafutását, megemlítve többek között az Internacionaleval és a Bolognával trénerként nyert olasz bajnoki címét.

„Mindazzal, amit a sportban elért, akkor is szobrot érdemelne, ha sorsa nem volna tragikus. Ugyanez fordítva is igaz, mert emberek millióinak legyilkolása soha nem merülhet feledésbe” – hangsúlyozta. „Mivel ami történt, egészében felfoghatatlan, csak az egyes emberi sorsok megismerésén keresztül érthetjük meg és érezhetjük át a holokauszt tömegyilkosságának borzalmát” – utalt a

miniszter arra, hogy Weiszt és családját Auschwitzban kivégezték.

Eli Cohen izraeli külügyminiszter Weiszről szólva elmondta: „Tanulnunk kell a múltból és mindent meg kell tennünk azért, hogy ilyen pusztítás soha többé ne fordulhasson elő”. Úgy vélte, a most felavatott szobor egyfajta síremlékként is szolgál Weisznek és családjának, valamint a hatmillió zsidó áldozatnak. „Fontos felhívni a figyelmet arra, hogy minden szónak következménye van, és az is lényeges, hogy a futballstadionok biztonságosak maradjanak, mert ez is Weisz öröksége” – hangoztatta.

Csányi Sándor, a Magyar Labdarúgó Szövetség (MLSZ) elnöke azt mondta, hogy Weisz Árpád a két világháború közötti időszak legsikeresebb magyar edzője volt Olaszországban, ahol a rasszizmus elleni harc jelképévé vált.

„Példája és élettörténete a legékezebb bizonyítéka annak, hogy a XX. század történelmi viharai, népelnyomó diktatúrái és antiszemitizmusa milyen tragikus hatást tudtak gyakorolni a legnagyobb tudású szakemberekre is” – mondta az MLSZ elnöke, és felhívta a figyelmet a szövetség által életre hívott „A gyűlölet nem pálya” elnevezésű programra, valamint hangsúlyozta, hogy a zéró tolerancia elvét alkalmazzák minden diszkriminatív megnyilvánulással szemben.

Giuseppe Saputo, a Bologna labdarúgóklubjának elnöke emlékeztetett rá, hogy Weisz a pályafutása csúcspontjára érte el edzőként a két olasz bajnoki címmel. „Több, mint hatvan évig nem tudtuk pontosan, hogy mi történt vele, ma pedig felelősségünk arról gondoskodni, hogy az övéhez hasonló esetek soha ne történhessenek meg” – mondta.

A X. kerületi Eiffel Műhelyház előtt felállított félalakos szobor Bíró Lajos Munkácsy Mihály-díjas szobrászművész alkotása. A műalkotást Gulyás Gergely, Eli Cohen, Csányi Sándor és Giuseppe Saputo közösen leplezte le.

Költözik a nagykövetség?

Az egyik fontos téma, amit Eli Cohen érintett itt-tartózkodása alatt,

az a nagykövetség költözésének kérdése volt – erről a budapesti Keren Or Chábád Központban tett látogatása során beszélt. A Károly körüti központot Smuel Raskin, a Magyarországon élő izraeli közösség rabbi-ja vezeti.

Újra meg újra szóba kerül, hogy Magyarország, elsőként az EU-s tagállamok közül, Jeruzsálembe költöztetné nagykövetségét. Bár ez részletkérdésnek tűnhet, valójában a gesztus annak az elismerése, hogy Jeruzsálem Izrael örök és megoszthatatlan fővárosa.

Ugyanerről a témáról beszélt Gulyás Gergely is, amikor végül sikerült pótolnia a lemondott izraeli útját. Mint mondta, azután, hogy az Egyesült Államok Jeruzsálembe helyezte át nagykövetségét, ez a kérdés minden országban napirendre került, mindenkinek választ kell adnia, hogy követi-e ebben Washington. „Természetesen a magyar kormány-
nak is, de erről miniszterelnöki szinten kell dönteni” – mondta.

Aktuális kérdések a terítéken

A miniszter izraeli látogatásának első napján a magyar kormány bel- és külpolitikai álláspontját ismertette izraeli újságírókkal Jeruzsálemben azt követően, hogy találkozott az izraeli kormány stratégiai ügyekért felelős miniszterével, Ron Dermerrel és Amichai Chikli diaszpóraügyekért felelős miniszterrel. A magyar miniszter megbeszélést folytatott Daniel Friedmann volt igazságügy-miniszterrel és jogászprofesszorokkal, csütörtökön pedig Benjamin Netanjahu izraeli miniszterelnök is fogadta.

Találkozó a főbabbival

Gulyás Gergely találkozott David Lau askenázi főbabbival is, akihez Köves Slomó, az EMIH vezető rabbija is elkísérte.

„Megtiszteltetés Gulyás Gergely miniszter úrral közösen dolgozni a magyar-izraeli kapcsolatok erősítésén. A Lau főbabbinnál tett mai látogatás egy 10 éves barátság mérföldköve” – írta az EMIH vezető rabbija a Facebookon.

VEGÁN ÉS KÓSER

DÉNES ANNA írása

Bár a zsidó étkezési törvények megengedik a húsfogyasztást, amennyiben a hús eleget tesz a kóserág rendkívül szigorú követelményeinek, és nemhogy tiltják, de éppen ösztönzik a szombati és ünnepnapai húsfogyasztást mint az ünnep megszentelésének és szebbé tételének módját, vannak olyan időszakok, amikor a húsmentes ételek kerülnek előtérbe.

Míg a Szentélyek fennállásának idején az állatáldozat – és az ebből származó hús jelentős részének elfogyasztása – a mindennapi vallásgyakorlat része volt, addig ma, amikor már és még nem áll a jeruzsálemi Szentély, bölcsseink csak az ünnepnapokra írják elő a húsevést. Viszont akad, amikor vagy ajánlott emlékezőként a tejes ételek fogyasztása (sávuot, chanuka), vagy kifejezetten tilos húst enni. Ez utóbbi a *tisát hájámim*, jiddisül *nájntég*, vagyis az év hónap újholdjával kezdődő kilenc nap, amikor számos gyászszokást tartunk a Szentélyek lerombolása emlékére. Az örömtől való tartózkodás jeleként nem tartanak esküvőket, nem hallgatnak zenét, nem nyiratkoznak, nem vesznek új ruhát, nem esznek húst és nem isznak bort sem.

Nézzük tehát, hogy mit gondol a zsidóság általában az étkezésről, az ember világban elfoglalt helyéről, illetve az állatok és az emberek viszonyáról. A zsidó gondolkodás egyik legalapvetőbb tétele, hogy az ember testi és lelki, fizikai és spirituális létezése egymás kiegészítése, és ezért a hétköznapiak, túlságosan e világinak, a szenttől elrugaszkodottnak tűnő dolgok, mint például a táplálkozás, az alvás, a munka vagy a testi kapcsolatok ugyanúgy az istenszolgálat részét képezik, mint az imádkozás, a tóran tanulás, az adakozás vagy a betegek meglátogatása. Ha az isteni előírások szerint végezzük e tevékenységeket, akkor azokat megszenteljük és ezáltal az istenszolgálat részévé tesszük, vagyis szentséget viszünk általa mindennapi életünkbe. A táplálkozás például, ha megfelelő körülmények között kerül rá sor: megengedett ételt fogyasztunk, kezét mosunk, áldást mondunk, hozzásegít ahhoz, hogy legyen erőnk az Örökkévaló által előírt parancsolatokat a lehető legjobban teljesíteni.

Az embernek szüksége van a földi, emberi tevékenységekre ahhoz, hogy általuk elérhessen a magasabb spirituális régiókba. Ha a táplálkozás nem értelmetlen, csupán érzéki élvezetet nyújtó tevékenység és nem is egyszerűen a test fenntartását célzó, minden további jelentést nélkülöző eszköz, akkor hozzásegíthet ahhoz, hogy általa szentséget vigyünk az életünkbe és így mind feljebb és feljebb emelkedjünk a képzeletbeli, Ég felé vivő létrán. Az Örökkévaló azért adta a zöldségek, gyümölcsök, gabonafélék és egyéb élelmiszerek elképesztően széles választékát, hogy élvezzük, hogy még inkább lássuk a teremtés nagyszerűségét és még többet dicsérjük Istent.

Felmerülhet azonban a kérdés, hogy mi a helyzet a húsfogyasztással, hiszen a teremtés történetében ezt olvassuk:

És mondta Isten: Íme, adtam nektek minden fűvet, mely magot hoz, amely az egész föld színén van és minden fát, melyen rajta van a fa gyümölcse, mely magot hoz; tietek legyen eledelül. A föld minden vadjának pedig, meg az ég minden madarának és mindennek, ami mozog a földön, amiben élő lélek van, minden zöld fűvet (adtam) eledelül. (1Mózes 1:29–30.)

Később azonban, az özönvíz története után ezt találjuk: *Minden mozgó lény, amely él, a tietek legyen eledelül; mint a zöld fűvet, úgy adtam nektek mindet. (1Mózes 9:3–4.)*

A húsevést megengedő törvényhez a Tóra többi könyvében további megszorítások csatlakoznak:

1. a vér fogyasztásának tilalma:

De húst lelkével: vérével ne egyetek! (1Mózes 9:4.)

2. csak a megengedett fajok húsa fogyasztható (ezek felsorolása: 3Mózes 11.)

3. az állatot kóser módon kell levágni:

Ha távol lesz tőled a hely, melyet kiválaszt az Örökkévaló, a te Istened, hogy nevét odahelyezze, akkor vágatsz marhádból és juhaidból, melyeket az Örökkévaló neked ad, úgy, amint én neked parancsoltam, és ehetsz kapuidban lelked minden vágya szerint. (5Mózes 12:21.)

4. el kell távolítani a levágott állatból a tiltott részeket (vér, bizonyos zsírok és a szökő ín):

*Azért nem eszik meg Izrael fiai a szökő inat, mely a csípő forgócsontján van, a mai napig, mert megérintette Jákob csípőjének forgócsontján a szökő inat. (1Mózes 32:33.);
Semmiféle zsiradékot és semmiféle vért ne egyetek. (3Mózes 3:17.)*

5. tejes és húsos dolgok keverésének tilalma:

Ne főzz gödölyét az anyja tejében. (2Mózes 34:26.)

6. a megfelelő elő- és utóáldás elmondása:

És midőn eszel és jóllaksz, áldd az Örökkévalót, a te Istenedet ama jó országért, melyet neked adott. (5Mózes 8:20.)

Nemcsak, hogy az embernek lehetősége van rá, hogy a leghétköznapibb és leginkább e világi cselekedetek közé tartozó étkezést a fenti alapokat alkalmazva megszentelje, hanem – mint bölcseink mondják – mindezek egyenesen a szentélybeli oltárhoz teszik hasonlatossá az asztalát. Az ember feladata, hogy otthonából kis szentélyt (*mikdás meát*) varázsoljon, és ezen belül az asztala emlékeztessen a Szentély oltárára.

Amellett azonban, hogy bölcseink kötelezőnek tartják a szombati és ünnepi húsfogyasztást az ünnep megtisztelésének jeleként, illetve hogy a Szentély idejében az állatáldozatok jelentették az istenszolgálat legmagasabb formáját, a zsidóság előírja az állatokkal szembeni kíméletet és együttérzést. Őseink vándorló pásztorok voltak, és a Talmud elmondja, hogy Isten éppen azért választotta ki Mózeszt vezetőnek, mert olyan szeretettel, odaadással és odafigyeléssel gondozta a rábízott nyáját. A Tóra megtiltja az állatkínzást (*cáár báálé chájim*), ugyanakkor elrendeli, hogy akkor is enyhítenünk kell az állat szenvedésén, ha az az ellenség tulajdonát képezi:

Ha látod gyűlölőd szamarát leroskadva terhe alatt, távol legyen tőled, hogy magára hagyjad, segítsd fel vele együtt.

(2Mózes 23:5.)

Tórai alapokra támaszkodva bölcseink megsabták, hogy az embernek a tulajdonában levő, illetve tőle függő állatokat még azt megelőzően kell megetetnie, hogy ő maga leülne enni. Szombaton hagyni kell pihenni az állatokat, mielőtt elvesszük a tojást, el kell kergetni az anyamadarat (*siluách hákén*) és nem szabad két különböző fajtájú állattal szántani, mert az a gyengébbel szemben kegyetlenség lenne. Tilos élő állatból kivágni egy darabot, ez annyira fontos micva, hogy bekerült a Noá fiainak hét micvája (*sevá micvot bné Noách*) néven ismert sorba is. Ezek olyan parancsolatok, melyek a világ minden emberére vonatkoznak, zsidókra és nem-zsidókra egyaránt. A *sechitá*, vagyis a kóser vágás szabályai a világ legszigorúbb rituális előírásai közé tartoznak, és az a céljuk, hogy az állatnak a lehető legkevesebb szenvedést okozzák. Az állatokat védő törvények közt szerepel még például, hogy tehenet és borját nem szabad egy napon levágni, és bölcseink elítélik a szórakozásként vagy sportként üzött vadászatot is.

Mindennek fényében különböző korok nagy rabbijai feltették a kérdést: vajon morális-e a húsfogyasztás. Vannak, akik szerint igen, és vannak, akik megkérdőjelezzik ezt. Miért lenne az embernek joga arra, hogy más teremtmények húsát elfogyassza – kérdezik. Bölcseink azt mondják: ha az ember úgy jár a világban, hogy az Örökkévaló nem szerepel állandóan a gondolatai között, akkor a föld felzokog a lába alatt: „Mi tesz téged jobbá nálam? Milyen jogon tapodsz rajtam?”

Az, hogy a kabalisztikus gondolkodásban az emberi lét feljebbvaló, önmagában egyáltalán nem indokolja kevésbé fejlett vagy éppen élettelen dolgok lerombolását. Az értelmetlen, céltalan pusztítás, rombolás, a teremtés részeinek haszontalan, magasabb célokat nem szolgáló

tönkretétele a zsidó gondolkodás szerint a legszigorúbban tilos. A zsidó misztika, a kabala szerint ráadásul az állatokban, növényekben és az élettelen dolgokban rejlő, belső isteni szikra magasabb spirituális szintet képvisel, mint az embereké, ahogyan a ledőlő fal legmagasabban lévő kövei zuhannak a legmélyebbre. *Azt mondhatjuk tehát, hogy az embernek akkor van joga más teremtmények elfogyasztására, ha azzal a felemelkedésüket szolgálja.* Misztikus gondolkodóink elmondják, hogy az állatokban, növényekben és élettelen dolgokban rejtőző isteni szikra statikus állapotban van, önmagában képtelen arra, hogy a teremtés célját beteljesítve találkozhasson újra a Teremtővel, akitől származik. Ezek a teremtmények nem képesek se jót, se rosszat tenni, csupán velük született természetük szavát követik. *Csakis az ember teremtett a szabad akarat adományával és ezért egyedül az ember képes arra, hogy az előbbieken rejlő szikrákat magasabb szintre emelje.*

Az elfogyasztott táplálék erőt ad az embernek, amire szüksége van ahhoz, hogy Istent szolgálja és a parancsolatait teljesítse. Ha így cselekszünk, akkor az elfogyasztott táplálékban rejlő isteni szikrák magasabb szintre kerülnek, hiszen az általuk nyújtott energia segítségével teljesítjük a micvékat. Ha például valaki megesszik egy almát, azzal nemcsak az almában, hanem az azt nevelő fában és az azt tápláló földben megbúvó szikrákat is magasabb szintre emeli.

E gondolat fényében válik érthetővé a Tóra két mondata: *Ha majd kitágítja az Örökkévaló, a te Istened határadat, amint szólt hozzád és te azt mondd: Húst ehetnék, mert lelked vágyik húst enni, lelked minden vágya szerint ehetsz húst.*

(5Mózes 12:20-23.)

Bár az ember többnyire testi igényét érzékeli, amikor húst kíván, valójában a lelke vágyik az isteni szikrák fel-emelésének lehetőségére. A húsevés és más táplálékok fogyasztása között azonban alapvető különbség van. Növények és ásványi anyagok nélkül képtelenek vagyunk fennmaradni, fogyasztásuk szükségessége tehát megkérdőjelezhetetlen. A hús azonban nem ilyen, úgy is mondhatjuk, hogy luxus. A húsról való vágy nem szükségszerűségből, hanem kizárólag az élvezetre irányuló vágyakozásból ered. Más szavakkal: az állatokban rejlő szikrákat csakis azért képes az ember magasabb szintre emelni, mert a világ Teremtője elültette az emberben a fizikai örömeik megélésének vágyát. Ezért annak, aki húst eszik, mindig tudatában kell lennie, hogy csakis akkor képes teljesíteni általa az isteni akaratot, ha mindig észben tartja, hogy maga a fizikai öröm nem öncélú, hanem az istenszolgálat egyik módja. Ha az ember a jóízű étel elfogyasztása nyomán mélyebben megérti a Tórát, elhivatottabban imádkozik, erőre kap és elmegy betegeket látogatni, vagy éppen betegként több ereje lesz és képes lesz feltenni a tfilint vagy elmondani egy imát, ha egy jó ebéd után szélesebb mosollyal és nagyobb összeget adakozik a szegényeknek, lelkesebben és tisztább fejjel ül neki a tanulásnak, akkor az étel elfogyasztása micva volt, és álta-

la az, amit az illető megevett, valóban magasabb szintre kerülhetett, és egyesülhetett a Teremtővel.

Bölcseink szerint tehát a húsevés örömet okoz az embernek. Éppen ezért – ahogy fentebb említettük – azokon a napokon, amikor micva örülni, vagyis szombaton és ünnepnapokon, a húsfogyasztást is pártolják. Ennek ellenpontjaként a tisá beásvot megelőző kilenc napban

(szombat kivételével) nem eszünk húst, hogy ezzel is kimutassuk a jeruzsálemi Szentélyek elvesztése fölött érzett gyászunkat.

A kilenc napra húsmentes menüvel készültünk. Előételnek tözegáfonyás répasalátát kínálunk, főételnek vegetáriánus sóletet, levezetesként pedig sütés nélküli csokis rizspelyhet.

TÖZEGÁFONYÁS KÁPOSZTA- ÉS RÉPASALÁTA

Párve, tojás- és gluténmentes

Hozzávalók: negyed fej káposzta; 2 szál sárgarépa; 1 pohár tözegáfonya; 1 ek. citrom; 1 gerezd fokhagyma; 1 kk. olívaolaj; só és bors, ízlés szerint

A répát kis lyukú reszelőn lereszeljük. A káposztát kívülről megvizsgáljuk, ha nem látható rajta nyoma annak, hogy kártevők támadták meg, akkor nyugodtan felvágthatjuk és felhasználhatjuk, mivel az egymásra boruló levelék közé nem férkőzhet be észrevétlenül és nyom nélkül bogár, aminek a fogyasztása a kóserság törvényei szerit tilos. A káposztát szintén lereszeljük, a fokhagymagerezdet pedig összetörjük. A citromlét és az olajat a zöldségekhez adjuk, sózzuk, borsozzuk. A tözegáfonyát vízbe áztatjuk, majd leszűrjük, és megvizsgáljuk, nincs-e benne kártevő. A tiszta tözegáfonyát a salátához adjuk, alaposan összekeverjük és fogyasztás előtt egy fél órába hűtőbe tesszük, hogy az ízek összeérjenek.

VEGÁN SÓLET

Hozzávalók: fél-fél pohár száraz vörös bab, apró szemű fehér bab, csicseriborsó, gersli (árpagyöngy); 2 ek. olívaolaj; 2 nagy fej hagyma; 4 gerezd fokhagyma; 4 közepes méretű krumpli; 2 szál sárgarépa; 2 jó érett paradicsom; só, bors, babérlevél, őrölt koriander, ízlés szerint

Áztassa be a kétféle babot és a csicseriborsót egy éjszakára. Másnap szűrje le. Aprítsa fel a hagymát és az olajon párolja üvegesre, adja hozzá az összetört fokhagymát. Tegye a kétféle babot és a csicseriborsót vastag aljú edénybe, adja hozzá a megpárolt hagymát és annyi vizet, amennyi bőven ellepi. Forralja fel, majd kis lángon, lefedve forralja harminc percen át. Kockázza fel a krumplit, karikázza fel a répát, darabolja fel a paradicsomot és adja a láboshoz. Fűszerezze meg, dobjon bele két-három babérlevelet és fedje le. Főzze néhány órán át (szükség esetén pótolja az elpárolgott folyadékot) vagy tegye a szombati melegítőlappra egész éjszakára. A szombat bejövetele előtt ellenőrizze, hogy elegendő folyadék van-e az ételen, amennyiben szükséges, még szombat előtt tegyen hozzá vizet és forralja fel újra a sóletet.

CSOKOLÁDÉVAL BEVONT MOGYORÓVAJAS RIZSPEHELYSZELETEK – sütés nélkül

Párve, tojás- és gluténmentes, vegán

Hozzávalók: 5 pohár natúr puffasztott rizspehely; 1 pohár szilán (datolyaméz) vagy virágméz; 1 pohár cukor (lehet barna cukor is); másfél pohár mogyoróvaj; 4 tábla étcsokoládé

A szilánt (vagy mézet), a cukrot és a mogyoróvaját lábosba töltjük, és addig melegítjük, amíg a cukor fel nem olvad (vigyázzunk, mert könnyen megég). A rizspelyhet kimérjük egy nagy tálba, hozzáöntjük az összekevert keveréket, és egyenletesen elkeverjük. Sütőpapírral bélelt tálcára terítjük, és alaposan lenyomkodjuk, hogy a lehető legjobban összeálljon. A csokoládét vízfürdőben felolvasztjuk, majd bevonjuk vele a tálcára kiterített keveréket. Azonnal tetszőleges méretű darabokra vágjuk, majd hűtőbe tesszük, hogy megdermedjen. Hűtőben, zárt dobozban tároljuk.

„EL NE HAJLÍTSD AZ ÍTÉLETET”

KÖVES SLOMÓ válasza Bánó Attila
Eljött az ideje Horthy Miklós tisztességes
megítélésének című,
2023. június 18-án megjelent írására

*„Igazságot; csak igazságot kövess,
hogy élj és elfogaljad az országot,
melyet az Örökkévaló,
a te Istened ad neked.”*

(5Mózes 16:20.)

Egyetértek azzal, hogy elérkezett az ideje Horthy Miklós tisztességes megítélésének, de vitatom Bánó ítéletét. Mindenekelőtt rögzíteném, hogy elkötelezetten konzervatív világnézetű történészként és rabbiaként írom e sorokat, nem a Bánó Attila által leegyszerűsítő módon számontartott, állítólag „folyvást antiszemitizmust és fasiszmust emlegető” „hisztérikus kórus” tagjaként. Ugyanakkor Bánó Attilának azt az igyekezetét, hogy a Horthy Miklós kormányzó szerepét kritikusan értékelőket en bloc a marxista-leninista diktatúrával asszociálja, és így akarva-akaratlanul diszkreditálja, nem tartom szerencsésnek az egykori vezető politikus tisztességes megítélését célzó vitában. A tárgyilagosság megköveteli a történelmi tényekkel való szembenézést, akkor is, ha azok adott esetben kényelmetlenek.

Horthy antiszemitizmusa

Horthy ugyanis, bár, ahogy mondani szokás, voltak zsidó barátai és valóban hozzájárult a budapesti zsidóság deportálásának leállításához (lásd még példának okáért Koszorus Ferenc történelmi szerepének megítélése),

megkérdőjelezhetetlen erkölcsi és politikai felelősséggel tartozik a német megszállás előtti 24 év antiszemita közpolitikájáért és a német megszállás utáni tömeggyilkosság kivitelezésében aktív közigazgatás „munkásságának” passzív szemléléséért, a teljes vidéki zsidóság haláltáborba küldéséért.

Amint az az orosz, cárista, náci kollaboráns, emigráns kormány magyarországi megbízottjának, Von Lampénak a naplóját 2015-ben közreadó Kolontári Attila jóvoltából is megismerhető, Horthy a holokauszt előtt sem viszolygott az antiszemita kifejezésmódtól. A megbízott Horthyval folytatott beszélgetéseire hivatkozva egyebek mellett ezt idézi a kormányzótól: „Nem vagyok megrögzött antiszemita, de azt gondolom, hogy a világon az összes rossz a zsidóktól ered. Megértem, hogy vannak köztük rendes emberek, de mégis meggyőződésem, hogy minden rossz a zsidóktól származik”. Idézhetnénk Horthy és Hitler 1943 tavaszi levélváltását is, melyben a kérdésben alutelteljesítőnek minősülő kormányzó, a birodalmi kan-

cellár antiszemitizmusát hiányoló kritikájára stréber tanuló módjára bizonygatja elkötelezett zsidóellenességét.

Szálasi Ferenc naplójából kiderül, hogy Horthy már az első találkozásukkor hangsúlyozta, „a zsidókérdést én vettem fel legelőször 1920-ban, és nem is engedtem belőle”. Valóban, már 1920-ban megszületett a numerus clausus néven ismertté vált törvény, amely súlyosan korlátozta a zsidók lehetőségeit, hiszen meghatározta az egyes magyarországi kisebbségekhez tartozó egyetemi hallgatók maximális létszámát.

Bár a Bethlen-féle konszolidációt követően némi enyhülés következett be a zsidóság és a kormányzó elit viszonyában, nem utolsósorban a zsidó nagytőkéseknek a gazdaság talpra állításában vállalt nélkülözhetetlen szerepe miatt, az 1929-es gazdasági világválság nyomában járó nyomor számottevően fokozta a zsidókban bűnbakot találó szélsőjobboldal antiszemita gyűlöletét. A „zsidókérdés megoldását” ígérő Darányi Kálmán zsidóellenes intézkedései, és az utódja, Imrédy Béla által előkészített, majd Teleki Pál miniszterelnöksége alatt elfogadott második zsidótörvény tovább rontották a magyarországi zsidóság addig sem fényes helyzetét. E törvények egyértelmű támadást indítottak a polgári jogegyenlőség ellen, és drasztikusan szűkítették a zsidók életlehetőségeit. Ugyan Bánó nagyvonalúan megjegyzi, a „zsidótörvények miatt a zsidóság jogosan neheztel Horthy Miklósrá”, mégis, az az állítása, hogy „Horthynak a zsidósághoz fűződő viszonya nem volt ellenséges, miként azt egyesek mániákusan ismételtetik”, a legkevesebb, hogy nehezen alátámasztható.

A szociális feszültségek csökkentése – a zsidók kárára

Itt érdemes megjegyezni, hogy a Horthy-rendszernek nevezett időszakban a jobboldal sajátos, faji alapú szociálpolitikai elképzeléseket megvalósítva, egyes történészek álláspontja szerint a zsidóság erősen túlbecsült vagyonát és üzleti lehetőségeit kívánta egyre fokozódó mértékben diszkrimináció útján mérsékelni, elragadni, majd a keresztény (valójában: nem-zsidó) népesség körében redistributálni.

Az intézkedések illetéknéppen a társadalom nagy részében felhalmozott szociális feszültségek felszámolását

szolgálták, széles körű társadalmi támogatottság mellett. Ahogyan Horthy a Telekinek címzett levelében írja: „Tűrhetetlennek tartottam, hogy itt Magyarországon minden gyár, bank, vagyon, üzlet, színház, újság, kereskedelem stb. zsidókezekben legyen”. Ezek fényében nem meglepő, hogy a kormányzó nem csupán aláírta a kérdéses zsidótörvényeket, de még állásfoglalások formájában sem ítélte el az elfogadásukat.

Horthy zsidókkal kapcsolatos ellenszenvé azonban már az 1920-as évek elejét megelőző időszakban is tetten érhető.

Bodó Béla a *The White Terror – Antisemitic and Political Violence in Hungary, 1919–1921* című, a Routledge kiadónál 2019-ben megjelent hiánypótló művében kimutatja, hogy a Nemzeti Hadsereg tiszti különítményei által 1919 augusztusában levezényelt terrorakciókat nem kis részben éppen a zsidókkal szemben folytatták, leginkább az ország azon területein (Somogy és Fejér vármegyében), ahol a proletárdiktatúra korábbi terrorja nem volt jelentősnek tekinthető. Horthy az önkényes kivégzések, kínzások, fosztogatások civil elkövetőinek és az őket felbujtító tiszteknek is amnesztiát adott.

Zsidó kapcsolatok, viszonylagos nyugalom

Bár kétségtelen – ahogy ezt Bodó is megállapítja –, hogy Horthy több zsidó családdal is szívélyes kapcsolatot ápolt, azért később sem vált a zsidók jóakarójává. Hitler németországi hatalomra jutását követően a magyarországi zsidóság életkörülményei minden korábbinál kilátástalanabbá váltak. Bárdossy László miniszterelnöksége idején Magyarország a németek oldalán belépett a világháborúba, és a parlament megszavazta a harmadik zsidótörvényt, amely már zsidónak minősítette azokat is, akiknek két nagyszülője az izraelita hitfelekezet tagjaként látta meg a napvilágot. Rutinszerűvé vált a közigazgatás zsidókkal szembeni erélyes fellépése, a zsidó férfiakat „megbízhatatlannak” ítélve kegyetlen körülmények között végzett munkaszolgálatra kötelezték.

Bár a nácik által elpusztított európai sorstársaikkal ellentétben a magyar zsidók többségének élete 1944 tavaszáig viszonylagos fizikai biztonságban volt, a hazai zsidóság már 1941 és 1944 között is tízezrekben mérhető emberveszteséget szenvedett. Az államigazgatás a Szovjetunióval szemben megkezdett háborúval összhangban döntött arról, hogy a magyar állampolgársággal nem rendelkező zsidókat ukrain területre, Kamenyec-Podolszkij környékére deportálják, ahogy Szakály Sándor „némi” érzéketlenségtől vezérelve 2014-ben fogalmaz „idegenrendészeti eljárás” elszenvedőivé váltak. A kitelepítettek, a helyi zsidósággal együtt az SS alakulatai legéppuskázták.

A tömeggyilkosságnak összesen mintegy 23 600 áldozata volt. Nehéz elképzelni, hogy mindez Horthy legalább hallgatóságos beleegyezése nélkül történhetett volna meg.

A német megszállást követően, 1944-ben Magyarországon is megkezdődött a zsidók gettókba gyűjtése, ápri-

lisban a magyar közigazgatás támogatásával megkezdődtek a deportálások.

Alig több mint egy hónap alatt a zsidó lakosság egészét gettókba és táborokba kényszerítették, majd mintegy 430 ezer embert hurcoltak koncentrációs táborokba.

1941 és 1945 között az ország zsidóságának közel kétharmadát elpusztították. Több mint félmillió magyar állampolgár vált áldozatává a munkaszolgálatnak, a deportálásoknak és a haláltáborok pokláinak.

Meggyőződésem szerint megalapozott állítás, hogy a kormányzó nem volt a magyar zsidóság deportálásának feltétlen híve (erről is tanúskodik 1943 tavaszi, első válaszelevele Hitlernek), sőt, bár meglehetősen tétován és későn, igyekezett is megakadályozni a legnagyobb pusztítást. Előbb a saját elnöklété alatt összehívott 1944. június 26-i koronatanácson, majd ténylegesen július 6-án leállította a budapesti zsidóság deportálását. Az én családom is ennek köszönheti életben maradását.

Azt, hogy az akkor 76 éves Horthy milyen dilemmákkal kellett szembenézzen, személyesen kiszolgáltattott helyzete mennyire befolyásolta döntéseit, aligha fogjuk megtudni. Ugyanakkor az is biztos, hogy nehezen képzelhető ennek a mégoly összetett történelmi személyiségnek a „tisztes megítélése” anélkül, hogy feledésbe merülne a náci megszállókkal való kollaborációja és így a közreműködés 430 ezer magyar állampolgár halálba küldésében.

Egyetértek azzal, hogy régóta itt az ideje Horthy Miklós tisztességes megítélésének. Azzal azonban nem, hogy ez a kormányzó felmentését jelentse.

A cikk eredetileg megjelent az index.hu oldalon.

A berdicsevi cádik új tfilinje

DÉNES ANNA *meséje*

Lévi Jicchák rabbi, a berdicsevi cádik rengeteget utazott, tanította a távoli falvak zsidó lakóit. Egyszer, amikor egy ilyen útján megérkezett végre egy fogadóba, hogy megpihenjen éjszakára, hirtelen megrettent: reggel olyan sietve indult el hazulról, hogy drága tfilinjét és táleszát bizony otthon felejtette. Nem volt idő sokat tanakodni, hogy mitévő legyen, gyorsan esteledett, reggel pedig, rögtön napfelkeltekor szüksége volt az imádkozáshoz a szent tárgyakra.

Lévi Jicchák rabbi szent ember volt és különösen odafigyelt a tfilinjére. Írását ő maga felügyelte és nagy becsben tartotta a fekete dobozkákat, amiket reggelente teljes átéléssel kötött fel a karjára és a homlokára. „Táleszt még csak kölcsönözhetnék valakitől” – gondolta, – „de a tfilin más. Annak tökéletesnek kell lennie és meg kell felelnie minden apró előírásnak.” Tanácsatosan járka a városka utcáin, és az egyik járókelelő megszólította: „Rabbi, úgy látom, gondban vagy. Miben segíthetnek?”

Lévi Jicchák rabbi megosztotta a jólelkű emberrel, hogy bizony otthon felejtette a tfilinjét és nem tudja, honnan szerezhetne magának másnap kora reggelre másik tfilint. „Gyere velem, rabbi. Azt hiszem, tudom, hol kaphatsz segítséget” – azzal már indult is, hol jobbra, hol balra kanyarodva a kisváros utcáskáin. Lévi Jicchák rabbinak igencsak szednie kellett a lábát, ha lépést akart tartani vele. Jó tíz perce gyalogoltak, amikor az ember egy ajtóra mutatott. „Chevra kadisa – szent egylet”, állt az ajtón. Mint minden zsidó közösségben, úgy ebben a városkában is voltak olyanok, akik gondoskodtak az elhunytakról és hátrahagyott tárgyaikról.

„Rabbi, itt találsz tfilineket és némi adományért cserébe biztosan kaphatsz egy használható pár tfilint. Ha nem is lesz olyan különleges, mint a tiéd, mégiscsak kóser tfilin lesz” – mondta az ember, azzal már ment is a dologra. Mit tehetett Lévi Jicchák rabbi, bekopogtatott. Kis-

vártatva nyílt az ajtó. A berdicsevi cádik elmagyarázta, mi járatban van, és a sűrű, fekete szakállas fiatalember beljebb tessékelte. Kinyitott egy vaskos faládát, benne számos tfilin feküdt szépen elrendezve. Voltak köztük elnyűtt, sokat használt darabok, és voltak szinte újak, csillogó fekete festéssel. Lévi Jicchák rabbi szinte oda se nézett, magabiztos kézzel kiemelte a ládából az egyik pár tfilint, és megkérdezte, mennyi adományt szokás adni a városban az imaszíjakért.

A férfi mosolyogva válaszolt: „Tudod, kedves rabbi, nálunk az a szokás, hogy árverést tartunk: aki a magasabb összeget ajánlja, azé lehet a tfilin.” Nyomban össze is hívták a városka zsidó lakóit, és a gyülekező tömeg közepén meg is kezdődött az árverés. Bejelentették a kezdő árat, és Lévi Jicchák rabbi azonnal többet ajánlott. A tömegeből valaki bekiáltott, magasabb árat mondott, a rabbi szemrebbenés nélkül emelte a tétet. Akárhányszor valaki többet kínált, ő gondolkodás nélkül még nagyobb összeget ajánlott a tfilinért. A tömeg egyre nagyobb érdeklődéssel figyelte az eseményeket. Ugyanolyan egyszerű fekete bőrtök volt, mint a többi, mi lehet benne, ami miatt ez a híres cádik ilyen sok pénzt kínál érte? Nem sokkal később már 300 rubelnél jártak, ami óriási összegnek számított akkoriban, és ekkor a chevra kadisa embere így kiáltott: „Elég! Rabbi, fizetség nélkül a tiéd lehet a tfilin, ha elárulod, miért ilyen fontos neked, hogy éppen ezt az egy párat szerezd meg.” Hirtelen mindenki elcsendesedett és várakozásteljesen néztek a cádikra.

„Tudjátok meg, hogy nem akármilyen imaszíjak ezek. Bár ti minden bizonnyal nem tudjátok, e tfilin eltávozott tulajdonosa nem mással íratta ezeket, mint a szent testvérekkel, Elimelech és Zusa rabbiival. Az ilyen kivételesen szent és istenfélő férfiak minden előírást a lehető legszigorúbban betartottak a tfilin készítésekor. Ahogy megláttam a dobozt, tudtam, hogy erre a párra van szükségem, és azt is, hogy azért keveredtem ide tfilin nélkül, hogy ezeket megtaláljam.”

Most már aztán semmi kétség nem fért ahhoz, hogy a tfilin a berdicsevi cádikot illeti, hiszen kihez illene inkább egy ilyen különleges tárgy, mint a szent életű rabbihoz?

IDŐSKOR másként!

Híd a
generációk
között

Az eltérő generációk közös programjai minden résztvevőnek fizikai és mentális frissességet, szeretetet, önbizalmat adnak.

Anna néni

Az Olajág Otthonok

- ♦ önálló apartmanokkal,
- ♦ a napi terhek átvételével - mosás, főzés, takarítás stb.
- ♦ elhivatott, hozzáértő szakemberekkel,
- ♦ széles körű gondozási és egészségügyi szolgáltatásokkal,
- ♦ napi 24 órás ápoló személyzettel,
- ♦ helyben működő intézményi orvosi ellátással,
- ♦ rendszeres szakorvosi felügyelettel,
- ♦ gyógytorna, gyógymasször, sószoba, uszoda és egyéb egészségmegőrző szolgáltatásokkal,
- ♦ napi ötszöri, dietetikus által összeállított, menüválasztásos és kóser étkezési lehetőséggel,
- ♦ támogató közösséggel,
- ♦ széles körű program- és önmegvalósítási lehetőséggel **várja Önt!**

jmccademy.hu

Judaizmus felsőfokon
Augusztusban ismét a JMC Akadémián!

JMIC

jewish **masterclass**

augusztus 21. — szeptember 1.

